

Є. М. ДАНКЕВИЧ

**МІЖГАЛУЗЕВА
ІНТЕГРАЦІЯ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ**

Є. М. Данкевич

**МІЖГАЛУЗЕВА ІНТЕГРАЦІЯ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

Монографія

Житомир
“Полісся”
2013

УДК 338.436:338.43.02

ББК 65.68

Д17

Рецензенти:

О. О. Мороз – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підготовки менеджерів Вінницького національного технічного університету;

В. В. Россоха – доктор економічних наук, головний науковий співробітник відділу проблем галузевого і територіального управління Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” НААН України;

Є. І. Ходаківський – доктор економічних наук, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри економічної теорії Житомирського національного агроекологічного університету.

Рекомендовано до друку вченою радою Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” (протокол №1 від 29 жовтня 2013 року).

Данкевич Є. М.

Д17 Міжгалузева інтеграція в аграрному секторі економіки: монографія / Данкевич Є. М. – Житомир: “Полісся”, 2013. – 400 с.

ISBN 978-966-655-709-7

Досліджено теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку міжгалузевої інтеграції у сільському господарстві через призму організаційних, економічних та соціальних чинників. Висвітлено організаційний, управлінський та ресурсний інструментарій інтегрованих структур як елементи побудови ефективної моделі подальшого розвитку аграрного сектора економіки та відродження сільських територій. Здійснено оцінку розвитку інтегрованих формувань на різних рівнях та соціально-економічні наслідки їх функціонування. Розроблено методiku проектування інтегрованих структур на базі економіко-математичного моделювання, висвітлено принципи та особливості їх формування й функціонування. Визначено напрями удосконалення економічних відносин учасників інтеграційних взаємодій, обгрунтовано інноваційний розвиток інтегрованих формувань та напрями його державного регулювання.

Рекомендовано для фахівців у галузі економіки агропромислового виробництва, службовців органів державної влади, науковців, аспірантів та студентів.

УДК 338.436:338.43.02

ББК 65.68

ISBN 978-966-655-709-7

© Є. М. Данкевич, 2013

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання подальший розвиток аграрного сектора економіки держави неможливий без внесення змін у структуру виробництва. За останні роки намітилася тенденція до збільшення виробництва сировини, яка користується великим попитом на світових ринках. Однак, при цьому не враховуються ті негативні фактори, які згубно впливають на родючість ґрунтів, забруднюють навколишнє середовище, сприяють занепаду важливих галузей сільського господарства, що унеможливує подальший ефективний розвиток аграрного сектора економіки.

Так, за 2007–2012 рр., згідно зі статистичними даними, виробництво кукурудзи на зерно у цілому по державі збільшилося на 43 % і складає майже 21 млн т (наразі це – 30% загального виробництва продукції рослинництва), сої на 30 % (2,4 млн т), сояшнику – 19 % (8,4 млн т). При цьому, слід відмітити, що близько 80 % виробленої продукції без переробки іде на експорт. Натомість, за цей період у тваринництві значно скоротилося виробництво м'яса та молока. Позитивну динаміку показує лише галузь птахівництва.

Значне розширення у структурі посівних площ енергомістких культур спонукає до вирощування їх як монокультури, а звідси – до заселення полів шкочинними організмами, що знижує урожайність та зумовлює використання додаткових засобів захисту рослин. Крім того, дані культури виносять із ґрунту значну кількість поживи, руйнують органічні запаси гумусу. Внаслідок скорочення поголів'я тварин зменшуються і обсяги внесення органічних добрив.

Таке безсистемне ведення сільськогосподарського виробництва негативно впливає на галузь переробної промисловості: демонтовано значну кількість комбікормових, цукрових, льонопереробних, крохмальних, спиртових та інших заводів; працездатне населення втратило роботу, а державний бюджет, кошти для утримання соціально-побутової сфери та розвитку сільських територій. Наразі важливим є відновлення втрачених взаємозв'язків між товаровиробниками та збалансування виробничих пропорцій. Одним із напрямів вирішення зазначених

проблем повинен стати розвиток інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки.

Інтеграційні процеси у світі стрімко розвиваються на різних рівнях, охоплюючи усі аспекти життя суспільства. Узагальнення і систематизація існуючих концепцій формування інтегрованого виробництва характеризує динамічність економічних поглядів на інтеграційний процес як відображення еволюційності дійсності. З цим пов'язана необхідність поглиблених досліджень низки теоретико-методологічних та прикладних аспектів розвитку інтеграційних процесів. Особливої актуальності в умовах ринкової економіки набуває процес розвитку міжгалузевої інтеграції.

Налагодження інтеграційних взаємодій, що відбувається на тлі недосконалих майнових і земельних відносин, вимагає відпрацювання ринкового механізму, дотримання норм чинного законодавства, вирішення соціальних та екологічних проблем сільських територій. Нових методологічних підходів до вивчення і вирішення потребує питання організації сучасного типу господарювання і формування на цій основі раціональних галузевих пропорцій у ланцюжку “виробництво–переробка–збут”.

Розвиток конкурентоспроможного агропромислового виробництва та його концентрація на сільських територіях потребують принципово нових підходів до організації господарського процесу, спрямованих на підвищення його ефективності. Передусім, це пов'язано з необхідністю запровадження механізмів ресурсного, технологічного та організаційного оновлення, залучення інвестицій, захисту інтересів вітчизняних товаровиробників, врегулювання міжгалузевих диспропорцій, усунення посередницького впливу, побудови замкнутого циклу виробництва, збільшення мережі з переробки та реалізації продукції, виходу на зовнішні ринки продукції і капіталів, впровадження інновацій та розбудови інфраструктури. Цим на даному етапі і зумовлений активний розвиток міжгалузевої інтеграції, що й обумовило вибір теми дослідження.

Сучасний стан розвитку аграрного сектора економіки ставить перед інтегрованими підприємствами особливі завдання. Наразі необхідно зосередити увагу на формуванні взаємовигідних відносин між суб'єктами міжгалузевої інтеграції з метою уникнення

соціальної напруги та встановлення партнерських відносин між інтегрованими підприємствами та територіями, у межах яких вони ведуть господарську діяльність.

Міжгалузева інтеграція є перспективною моделлю розвитку аграрного сектора економіки, яка забезпечує розширене відтворення за рахунок залучення інвестицій, впровадження інновацій, формування конкурентоздатного товаровиробника, який характеризується такими критеріями: випуск якісної продукції, здатної задовольнити продовольчу безпеку та реалізувати експортний потенціал країни; запровадження науково-технічних досягнень й ефективне використання ресурсного потенціалу; розвиток інфраструктури аграрного ринку; раціональне використання земель; впровадження енергозберігаючих технологій; досягнення ефективного функціонування бізнесу та підвищення соціальних стандартів життя працюючих, благоустрій сільських територій й реалізація соціальних програм.

Подальший розвиток аграрного сектора економіки та відродження сільських територій вбачається саме за рахунок діяльності інтегрованих формувань, які будуть налагоджувати замкнутий цикл виробництва готової продукції, дотримуючись при цьому соціальних та екологічних критеріїв. Однак, для цього необхідно розробити механізм подальшого розвитку інтегрованих формувань, передбачити інституційні засади їх діяльності та напрями оптимізації галузевих пропорцій для вирішення проблемних питань, що виникають в аграрному секторі економіки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

1.1. Теоретичні основи інтеграції галузей аграрного сектора економіки

У матеріальному світі, який нас оточує, згідно із законами природи, все має власну будову, взаємозв'язок та відповідний баланс. На земній поверхні, у тому чи іншому природному ареалі, зосереджується певна кількість живих організмів флори та фауни, які створюють замкнутий цикл своєї життєдіяльності. Вони виживають за рахунок тісних взаємовідносин, що контролюються законами природи. Кожний вид пристосовується до складних кліматичних умов, знаходить можливості добування їжі, захищається від шкочочинних організмів, здійснює процес відтворення. Однак, при неадекватному втручанні людини у цей природний баланс проходять непередбачувані катаклізми. Як наслідок, підвищується температура повітря, змінюється клімат, вимирають окремі види тваринного та рослинного походження, що спричиняє розрив ланцюгу взаємовідносин у природі.

З кожним роком, за статистичними даними, на землі збільшується кількість населення, а звідси і виникає потреба у продуктах харчування та побутових засобах. Відтак, щоб забезпечити потребу людства у цих головних для існування умовах, необхідний збалансований механізм дій та взаємозв'язків, які не руйнують, а підсилюють одне одного. За часів планової економіки прогнозувалося виробництво тієї чи іншої продукції, засобів виробництва та об'єктів для соціально побутових умов проживання. З переходом до ринкових умов господарювання та капіталізації виробництва наступили процеси стихійності, нестабільності, боротьби за ринки збуту вирощеної продукції, виживання сильніших за рахунок слабших. При цьому, втрачено зв'язок між головними напрямками виробництва та ефективністю використання наявних ресурсів.

За таких складних взаємовідносин, які виникли у результаті ринкової економіки, необхідні ефективні важелі щодо виправлення ситуації на краще. Важливим є своєчасне спрямування виробничих процесів і взаємозв'язків у правильне русло. Світова практика і наука свідчать, що це можливо зробити за рахунок запровадження в аграрному секторі економіки інтеграційних взаємозв'язків.

Аграрний сектор економіки – це сукупність галузей, які здійснюють виробництво, переробку і зберігання та доведення до кінцевого споживача продукції, виготовленої із сільськогосподарської сировини. До складу аграрного сектора економіки належать ті види виробництва, функціонування і розвиток яких підпорядкований створенню продуктів харчування. Існування цієї сукупності галузей та виробництв без системного взаємозв'язку недостатньо ефективне. Відтак, для того, щоб аграрний сектор економіки виконував притаманні йому функції, він повинен мати певну структуру [1].

Найбільшого поширення набув функціонально-галузевий розріз структури аграрного сектора економіки. Відповідно до цього, у ньому виділяються три сфери. До першої сфери належать ті галузі, які забезпечують увесь аграрний сектор економіки засобами виробництва та надають послуги, включаючи ремонтні і меліоративні роботи, будівництво тощо. Друга – охоплює сільське і лісове господарство. Третя – містить галузі, які здійснюють заготівлю, переробку, зберігання продукції сільського господарства та доведення її до споживання. Важливою складовою підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки є галузі виробничої та соціальної інфраструктур.

Головною особливістю, що визначає специфіку аграрного сектора економіки, є поєднання у сільському господарстві економічного і природного процесів. Основоположним засобом виробництва у сільській місцевості, як відомо, виступає земля. Сільське господарство включає, з одного боку, засоби виробництва, що відтворюються людиною при безпосередньому впливі природи (біологічні та матеріально-біологічні), з другого боку – відтворені людиною без такого впливу. І матеріально-біологічні, й індустріальні засоби виробництва утворюють нерозривну єдність. Однак, провідну і визначальну роль відіграють матеріально-

біологічні, які визначають форму та структуру засобів виробництва, що виготовляються промисловістю.

Сільськогосподарське виробництво виступає серцевиною, комплексотвірною ланкою аграрного сектора. Ця особливість зумовлює необхідність дотримання збалансування і пропорційності між складовими частинами. Тому протиріччя, котрі виникають та вирішуються у сільському господарстві, – це внутрішній імпульс розвитку самого сектора, наслідком якого є вирівнювання векторів розвитку всіх галузей. Основними є протиріччя між фондovиробляючими та споживаючими галузями, сільським господарством і галузями з переробки, транспортування та реалізації продукції.

Характерною ознакою розвитку сучасного аграрного сектора економіки є швидко прогресуюча інтеграція, яка проникає у різноманітні аспекти сучасного життя: економіку, політику, культуру та навколишнє середовище. Економічний простір стає єдиним для підприємництва, коли географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій виробництва, системи збуту являють собою цілісну систему. В умовах глобалізації аграрних ринків та зростаючого попиту на продукти харчування у світі і сільському господарстві України, зокрема, розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі інтегрованих структур. Однією із провідних причин створення їх є відновлення зв'язків між різними галузями аграрного сектора економіки [11, с. 50–51].

Дані тенденції обумовлені необхідністю пошуку і впровадження нових форм та механізмів взаємодії суб'єктів господарювання у ланцюжку “виробництво-переробка-збут”, створення агропромислових об'єднань нового типу, які адаптовані до потреб та умов сучасного ринку. Розглянуті тенденції сприяють формуванню інтеграційних процесів.

Термін “інтеграція” латинського походження й означає поєднання окремих частин в єдине ціле [120, 24–25]. Вона проявляється у посиленні економічних і виробничих зв'язків між окремими сферами та суміжними галузями, підприємствами, організаціями та іншими суб'єктами ринку [141]. Агропромислова інтеграція означає певне організаційне поєднання

сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва, з метою одержання кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини та досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній зацікавленості усіх учасників агропромислового виробництва у кінцевих результатах господарювання [189].

Інтеграція сприяє утворенню єдиного комплексу, зайнятого виробництвом кінцевого продукту, передбачає якісно новий ступінь взаємодії землеробства з індустріальними галузями і сферою переробки, що означає перехід до системних синергетичних зв'язків. Погляди дослідників на суть і зміст поняття "інтеграція" досить різноманітні та інколи містять суттєві протиріччя. Для їх виявлення та аналізу доцільно зіставити визначення загальних й специфічних понять, що представлені у різних наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених (табл. 1.1).

В умовах інтеграції сільськогосподарського і промислового виробництва створюється додатковий синергетичний ефект, що проявляється у вищій економічній ефективності інтегрованого виробництва порівняно з відокремленим [176]. Одержуючи більше доходів, порівняно із звичайними аграрними підприємствами, інтегровані агропромислові формування успішніше вирішують господарські та економічні питання, забезпечують вищу соціальну захищеність своїх працівників, що особливо актуально у зв'язку із необхідністю відродження сільських територій. Посилення таких зв'язків є закономірним явищем, адже, у процесі поглиблення суспільного поділу праці, одна галузь самостійно не може забезпечувати умови власного відтворення та потребує системності у своєму розвитку.

Інтеграція передбачає тісну взаємодію і переплетення сільського господарства, промисловості та інших сфер економіки, їх взаємопроникнення, органічне злиття для підвищення ефективності, економічною передумовою якого є безперервність науково-технічного прогресу. Характерним при цьому є розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями та підприємствами, які пов'язані між собою технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції [186].

Таблиця 1.1

Визначення поняття “інтеграція” в економічній літературі

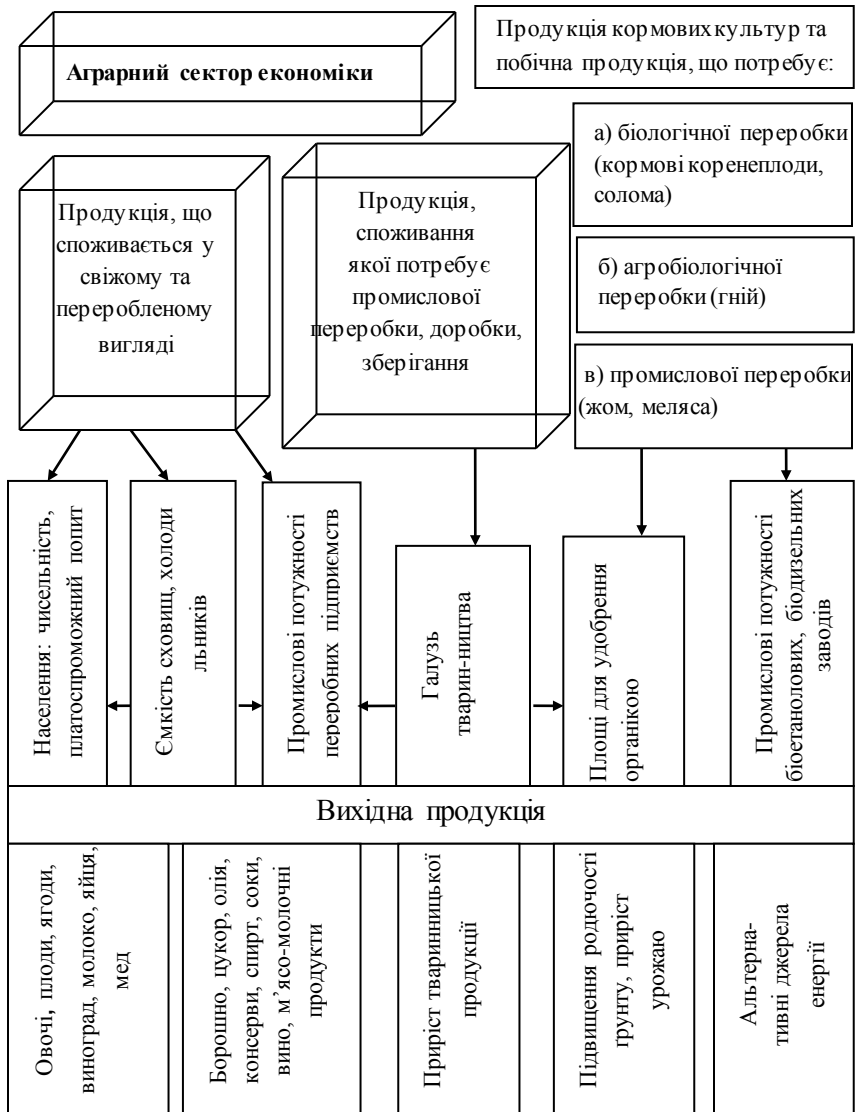
<i>Інтеграція</i>
Процес руху, розвитку до більш цілісного стану, що характеризується не лише ступенем взаємопов’язаності всіх елементів, але, перш за все, зміною властивостей самих елементів
Стан пов’язаності окремих частин і функцій системи, організму в цілому, а також процес, що призводить до такого стану
Процес, що базується на поділі та кооперації суспільної праці, з метою ефективнішого розвитку всіх структур, що інтегруються
<i>Економічна інтеграція</i>
Форма інтернаціоналізації господарського життя, об’єктивно зумовлена поглибленням міжнародного поділу праці, виражається у взаємному зближенні та об’єднанні в єдині господарські організми підприємств, галузей і навіть національних економік різних країн, а також економічної політики, що регулює цей процес
<i>Аграрно-промислова інтеграція</i>
Поєднання сільського господарства та промисловості, економічною передумовою якого є безперервність науково-технічного прогресу, ґрунтується на сукупності виробничих взаємовідносин і по різному проявляється й удосконалюється протягом усього розвитку суспільного виробництва
Об’єктивний процес об’єднання спеціалізованого, зв’язаного спільним виробничим циклом сільськогосподарського і промислового виробництва, у єдину систему відтворення
Розвиток виробничих і економічних зв’язків між галузями та підприємствами аграрного сектора економіки, які зв’язані між собою технологічно й об’єктивно, орієнтовані на поєднання їхніх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини
Форма організації виробництва й управління, яка прискорює доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача, сприяє встановленню тривалих і стабільних зв’язків між підприємствами аграрного сектора економіки та підвищує ефективність і їх функціонування
<i>Вертикальна інтеграція</i>
Розширення організаційно-економічного механізму функціонування підприємства у технологічно суміжні напрями діяльності
Управління і контроль з боку адміністративного і фінансового центру двох або декількох стадій технологічного процесу виробництва, переробки та реалізації продукції

Джерело: узагальнені дослідження [191, 207, 231, 265,278].

Найбільш значущим серед новітніх процесів в аграрній сфері є подальше поглиблення суспільного поділу праці під впливом використання у ній досягнень науково-технічної революції. Даний процес охоплює всі види поділу праці і супроводжується диференціацією та спеціалізацією галузей економіки, збільшенням самостійних виробництв, появою нових видів послуг. Під впливом науково-технічної революції у аграрному секторі економіки відбуваються значні зміни речових і особистих факторів виробництва. Кількісно й якісно змінюється матеріально-технічна база сільськогосподарського виробництва у процесі переходу до широкого використання системи машин, біотехнологій, інновацій, комп'ютерної техніки. Зростає професійний рівень працівників, виникають і набувають поширення нові форми організації виробництва.

Суспільний поділ праці розвивається не ізольовано, а у системі об'єктивних економічних процесів. Спеціалізація є не тільки однією із сторін виробничого процесу, але й об'єднанням (інтеграцією) різноманітних видів виробничої діяльності. Спеціалізація та інтеграція утворюють органічну єдність, у якій зміна однієї складової викликає зміну іншої, що закономірно породжує модифікацію першої. Внаслідок цього, процеси спеціалізації та інтеграції відбуваються у взаємозв'язку, що створює передумови до розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки (рис. 1.1).

У вітчизняному агропромисловому виробництві в останні роки склалася ситуація, у якій переробні підприємства мають труднощі сировинного забезпечення. Це зумовлено, насамперед, досить високим зосередженням виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема овочівництва та тваринництва, в особистих підсобних господарствах населення. Аграрні підприємства значно змінили господарську структуру, віддавши перевагу високорентабельним видам продукції та галузям, що забезпечують швидке отримання прибутків. Однак, це створило певні труднощі щодо сировинного забезпечення переробних підприємств. У цих умовах виникає необхідність створення інтегрованого виробництва для відновлення збалансованого розвитку.

Рис. 1.1. Передумови розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки

Джерело: власні дослідження.

Впродовж багатьох років в Україні спостерігалось поглиблення суспільного поділу праці у сільськогосподарському виробництві, що супроводжувалось виділенням з нього окремих видів виробництв, операцій, функцій, які призводять до звуження його спеціалізації. За таких умов підприємницька діяльність зосереджується на власне аграрних її видах, а решту функцій – переробка і зберігання сільськогосподарської продукції, обслуговування виробництва – беруть на себе несільськогосподарські підприємницькі структури. Однак, у даних умовах змінюється функціональна роль аграрного сектора [91, с. 46–47]. Якщо раніше він був постачальником готової продукції, потім готової продукції і сировини, то наразі – переважно сировини.

Аграрне виробництво стає тільки початковим етапом у напрямі створення товарів з його сировини. Об'єктивно необхідною умовою розвитку останнього стають міцні, постійно відновлювані інтеграційні зв'язки між сільським господарством і сукупністю галузей, пов'язаних з ним технологічно, економічно та організаційно. Внаслідок посилення цих зв'язків створюються конкурентні переваги (рис. 1.2).

Входження економіки України до світового господарського простору, участь вітчизняних виробників у конкурентній боротьбі на міжнародному ринку надає нового змісту процесу інтеграції між ланками національної економіки. Розрив виробничо-господарських зв'язків, які існували в агропромисловому виробництві до реформування аграрного сектора економіки, став однією з причин сучасних кризових явищ у країні. Створення нових організаційно-правових форм агропромислового виробництва на основі міжгосподарської та міжгалузевої інтеграції дозволяє суттєво підвищити економічну ефективність як окремого підприємства, так і галузей економіки, які пов'язані з аграрною сферою [85].

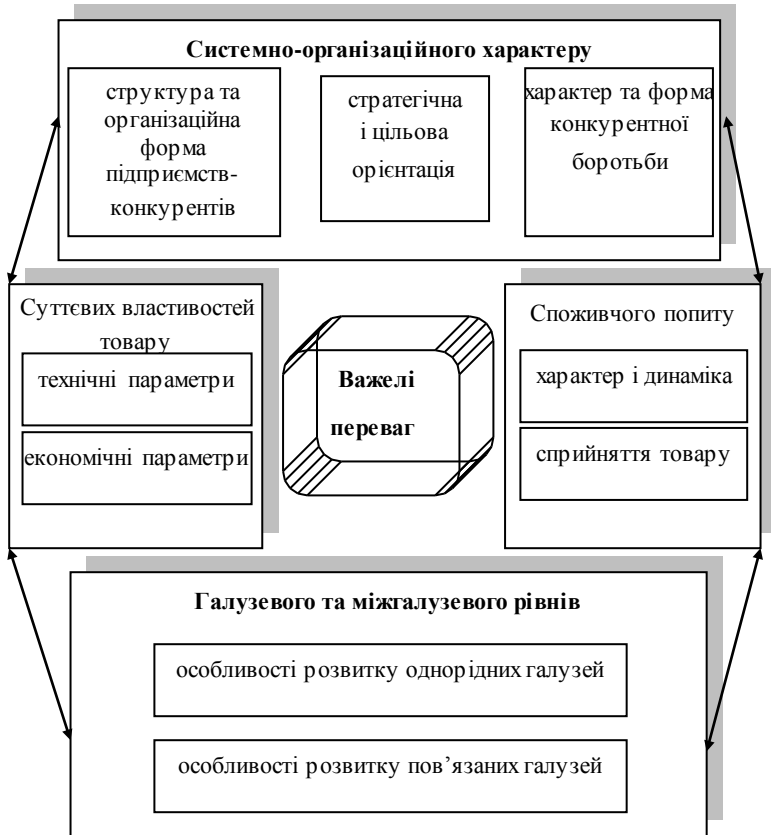

Рис. 1.2. **Важелі конкурентних переваг інтеграційних формувань**
Джерело: власні дослідження.

На розвиток інтеграції значний вплив має рівень технологічної і організаційної єдності взаємопов'язаних підприємств, особливості окремих галузей, специфіка переробленої сільськогосподарської продукції, технології переробки. Факторами, що впливають на інтеграцію сільського господарства і пов'язаних з ним галузей, є також рівень розвитку фермерських підприємств, особистих селянських господарств та їх спеціалізація. Економічна основа інтеграції визначається товарно-грошовим обміном, ринком, який об'єднує, організовує їх у

галузевому і територіальному відношенні. Ринковий механізм регулювання виробництва створює об'єктивну необхідність для більш тісної взаємодії та взаємозалежності окремих елементів економічної системи. Все це характеризує агропромислову інтеграцію як багатогранний процес, що відбувається відповідно до певних передумов та має вигоди і стимули для її учасників (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні мотиви і потреби ініціаторів інтеграційних процесів

Ініціатор інтеграції	Мотиви	Потреби
Держава	Створення структур, що мають високий потенціал до саморозвитку, використовують ефективні технології для виробництва конкурентного продукту	Диверсифікація інвестицій та скорочення державних вкладень у розвиток аграрного сектора економіки. Забезпечення населення вітчизняними продуктами харчування
Зовнішні щодо аграрного сектора економіки інвестори	Перерозподіл земельних ресурсів, збільшення інвестиційної привабливості агробізнесу та залучення державних кредитних ресурсів	Ефективне використання фінансових ресурсів, пошук стійких і перспективних напрямів їх застосування
Промислові підприємства	Контроль сировинного ринку, вплив на формування кількісних, якісних та цінових показників, зміцнення ринку збуту продукції	Формування сировинних зон
Аграрні підприємства	Диверсифікація діяльності, кількісне та якісне покращення активів	Підвищення конкурентоспроможності продукції

Джерело: власні дослідження.

Інтеграція є вагомим інструментом підвищення ефективності господарювання в аграрній сфері. Її особливість полягає у створенні так званого синергетичного ефекту, який дозволяє збільшувати

кількісні та якісні показники діяльності всіх учасників процесу. Зважаючи на досвід зарубіжних реформ, напрями аграрної інтеграційної політики повинні носити добровільний характер, без вживання адміністративних важелів з боку держави. При цьому, існують різні способи поєднання виробничих потужностей.

На рівні первинної ланки суспільного виробництва інтеграція проявляється у формі агропромислових підприємств, комбінатів, об'єднань, агрофірм. Слід мати на увазі, що такі агропромислові формування виникають за наявності прямих і тривалих зв'язків між товаровиробниками. Кожна з інтеграційних форм має свої особливості та специфіку здійснення виробничої діяльності (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Порівняльний аналіз інтеграції сфер господарської діяльності залежно від форми об'єднання компаній

Об'єднання	Сфери діяльності				
	виробництво	маркетинг	фінанси	облік	планування
Концерн	+	+	+	+	+
Конгломерат	-	-	+	+	+
Холдинг	+	+	+	+	+
Консорціум	-	-	+	-	+
Синдикат	-	+	-	-	+
Асоціація	-	-	-	-	-
Трест	+	+	+	+	+

Джерело: власні дослідження.

Концерн передбачає об'єднання підприємств, утворення фінансово-промислових груп, характерними особливостями яких є збереження юридичної та господарської самостійності учасників, але з деякою часткою координації з боку головних фінансових структур. Конгломерат – монополістичне об'єднання, яке утворюється внаслідок поглинання прибуткових різногалузевих підприємств, що не мали виробничої та технічної спільності. Холдингова компанія – особлива форма об'єднання капіталів, інтегрована структура, яка не займається виробничою діяльністю, оскільки використовує свої власні кошти для придбання контрольних пакетів акцій інших підприємств з метою

координування їх діяльності. Суб'єкти, які об'єднуються у холдинги, мають фінансову та юридичну самостійність, але право вирішення основних питань належить материнській компанії.

Консорціум – це тимчасовий союз незалежних фірм або організацій, що виникають з метою скоординованої підприємницької діяльності. У практиці світогосподарських зв'язків консорціумами найчастіше створюються для успішного ведення суперництва, отримання замовлень і їх спільного використання [230]. Синдикат передбачає об'єднання ряду підприємств однієї галузі промисловості, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва, але втрачають власність на виготовлений продукт, а відтак, зберігають виробничу, але втрачають комерційну самостійність. У синдикатів реалізація продукції здійснюється через спеціально створену загальну збутову мережу.

Асоціація утворюється за рахунок добровільного об'єднання підприємств для постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу та комерційну діяльність будь-кого з її учасників. Трест – це об'єднання ряду підприємств однієї або декількох галузей промисловості, учасники якого втрачають власність на засоби виробництва та виготовлений продукт, виробничу та комерційну самостійність, тобто відбувається об'єднання виробництва, збуту, фінансів та управління. Залежно від суми вкладеного капіталу, власники окремих підприємств, що входять до складу тресту, отримують акції, які дають їм право брати участь в управлінні і привласнювати відповідну частку прибутку [234].

У процесі агропромислової інтеграції між господарськими структурами формується принципово нова система міжгалузевих зв'язків, яка стосується не лише основної виробничої діяльності, але й сфери господарського та соціального обслуговування агропромислового виробництва. Слід зауважити, що можливість досягнення такої мети визначається не тільки міжгалузевими відносинами на макрорівні, тобто між безпосередньо інтегрованими господарствами, а й, значною мірою, системою макроекономічних важелів, які формують зовнішнє середовище діяльності. Знання особливостей і переваг усієї сукупності агропромислових формувань є необхідною умовою для об'єктивної оцінки кожного

окремого виду та вибору саме того, який виявиться найприйнятнішим для конкретних умов того чи іншого регіону [230].

Потреба розробки механізму створення агропромислового формування обумовлена, передусім, тим, що у кожному регіоні (чи навіть у кожному окремо взятому аграрному підприємстві), у результаті реформування відносин власності, склалися об'єктивні передумови поглиблення процесу агропромислової інтеграції. Під механізмом створення формування слід розуміти алгоритм, послідовність виконання організаційно-правових, соціально-економічних та екологічних заходів, які б дали змогу той чи інший напрям агропромислової інтеграції трансформувати у конкретну агропромислову структуру.

Організаційно-економічні форми інтеграції охоплюють сільське господарство та галузі, що забезпечують його засобами виробництва, здійснюють надання господарських послуг, переробляють, зберігають та доставляють продукцію до споживачів. Кожна форма передбачає різне поєднання та комбінацію галузей, які входять до складу аграрного сектора економіки більш високого рівня (табл. 1.4). Основна мета об'єднання – запровадження замкнутого циклу виробництва, здійснення переробки виробленої продукції і розвиток торговельних та обслуговуючих структур для досягнення синергетичного ефекту, забезпечення ефективного функціонування всіх його учасників за рахунок раціонального інвестування й одержання готової конкурентоспроможної продукції [3].

У процесі формування ринкових відносин для підприємств аграрного сектора сформувалися нерівні умови господарювання. Сильна диференціація аграрних та промислових комплексів за рівнем ефективності їх роботи у стратегічному плані не вигідна ні переробним підприємствам, ні тим, хто виробляє сільськогосподарську сировину. Для забезпечення стійкої роботи аграрного сектора економіки необхідна інтеграція підприємств, що виробляють сировину, та тих, що її переробляють.

Таблиця 1.4

Організаційно-економічна класифікація агропромислової інтеграції

Критерії класифікації		Характеристика	
Напря́м	залежно від організаційної форми ведення виробництва	Внутрігосподарська	у межах сільськогосподарського підприємства створюються цехи, міні-заводи промислової переробки сировини із технологічно взаємопов'язаними або відокремленими зв'язками
		Міжгосподарська	охоплює інтеграційними зв'язками не лише сферу виробництва, а й забезпечення інтегрованих підприємств матеріальними і фінансовими ресурсами, сприяє спільному вирішенню соціальних питань
		Міжгалузєва	напря́м, за яким інтегруються у певні агропромислові формування сільськогосподарські та переробні підприємства, організації і підрозділи виробничої й соціальної інфраструктур
Вид	залежно від складу учасників інтеграційних відносин	Вертикальна	створення нових специфічних міжгалузєвих підприємств; представлена агропромисловими об'єднаннями однієї сфери з метою здійснення діяльності в інших сферах
		<i>Виробнича</i>	передбачає взаємодію сільськогосподарських і переробних підприємств чи виробників при вирощуванні та переробці сільськогосподарської продукції
		<i>Маркетингова</i>	представлена інтегрованим збутом виробленої продукції та постачанням необхідних засобів виробництва
		<i>Комбінована</i>	поєднує напрями виробничої та маркетингової діяльності
		Горизонтальна	здійснює свій вплив на сільськогосподарський ринок через стабілізацію економічного стану учасників
		<i>Виробнича</i>	сприяє створенню товариств на акціонерній чи кооперативній основі
		<i>Фінансово-кредитна</i>	базовою основою є кредитна кооперація та страхова інтеграція, які посилюють конкуренцію на ринку капіталів та сприяють створенню регіональних страхових асоціацій вузького профілю, що функціонують на принципах самострахування
		<i>Соціальна</i>	сприяє задоволенню соціальних потреб сільських виробників
	залежно від підприємства-інтегратора	Пряма	управлінські рішення з організації виробництва та виробничо-фінансові функції бере на себе підприємство, яке є складовою технологічного процесу
Зворотня		організаторами виступають підприємства, що виробляють сільськогосподарську продукцію	

Джерело: узагальнені дослідження [1, 107, 118, 144].

Агропромислова інтеграція дозволить не лише вирівняти соціально-економічне становище аграрної та промислової сфер, але й покращити їх інвестиційні можливості. Спад інвестиційної діяльності в аграрному секторі викликаний, насамперед, наявною нееквівалентністю у товарообміні сільського господарства з переробними та ресурсозберігаючими галузями. Це викликає несплатоспроможність сільськогосподарських товаровиробників і, як наслідок, – їх низьку інвестиційну активність.

1.2. Сутність та особливості міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки

Сільське господарство тісно пов'язане з промисловістю, торгівлею та іншими галузями економіки, однак, з ряду суб'єктивних та об'єктивних причин, ці зв'язки порушено і вони мають, переважно, випадковий, стихійний характер. Така особливість в умовах ринкової економіки уповільнює розвиток сільськогосподарського виробництва, знижує конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників. Відтак, складається необхідність поглиблення інтеграційних процесів, формування цілісної господарської системи в аграрній сфері – найбільш адаптованої до умов зовнішнього середовища.

З переходом держави до ринкових відносин характерним для аграрного сектора став розвиток інтеграції, що являє собою механізм господарювання, в основу якого покладено максимізацію прибутку за рахунок використання синергетичного ефекту при об'єднанні відокремлених галузей єдиного виробничого процесу. Інтеграція дає можливість поєднати економічні інтереси її учасників, максимально використати сировину і виробничі потужності, збільшити виробництво готової продукції [3].

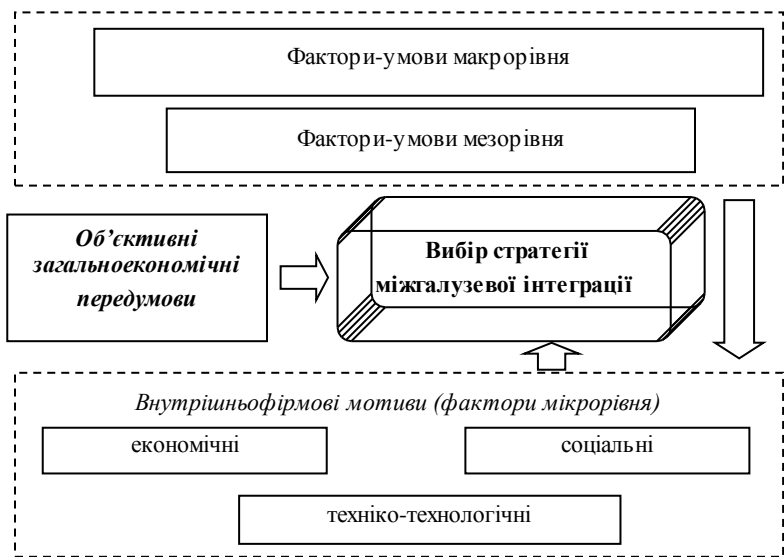
Традиційно виділяють організаційно-економічні види, напрями та форми агропромислової інтеграції [6, с. 47]. При цьому, розрізняють два види інтеграції – вертикальну і горизонтальну. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств взаємопов'язаних і суміжних галузей з централізованим управлінням основних процесів виробництва й обігу продукції та формування на цій основі замкнутого виробничого циклу.

Вертикальна інтеграція поділяється на виробничу, маркетингову та комбіновану. Горизонтальна інтеграція є поєднанням в одному підприємстві виробництва різнорідної продукції на єдиній сировинній чи технологічній основі. Вона дозволяє досягнути економії за рахунок скорочення витрат і використання масштабності виробництва. Горизонтальна інтеграція поділяється на виробничу, фінансово-кредитну та соціальну [18, с. 37–38].

Напрямом інтеграції визначається внутрішнім змістом інтеграційних процесів, їх предметною стороною. Основними напрямами інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки є: внутрігосподарський, міжгосподарський та міжгалузевий. Кожний з них має свої особливості та може застосовуватися залежно від стратегічної спрямованості діяльності підприємства.

Особливе значення у цих трьох напрямках агропромислової інтеграції надається високому рівню спеціалізації, яка сприяє розвитку логістики, скорочує час між стадіями проходження сировини і готової продукції, запобігає територіальній розпорошеності, звужує коло посередників. У результаті зазначених дій досягається своєчасність постачання сировини, скорочуються втрати продукції, раціонально завантажуються виробничі потужності, зменшуються транспортні витрати, розширюється сфера використання сільськогосподарської праці, створюються додаткові робочі місця, виникає реальна можливість відродження сільських територій.

Найбільш адаптованою до сучасних умов господарювання є міжгалузєва інтеграція, яка представляє форму співробітництва юридично самостійних підприємств, засновану на координації їх дій, обміні продуктами своєї діяльності або сумісної організації виробництва, створенні спільних служб з метою досягнення більш високої продуктивності праці на базі оптимальної концентрації та спеціалізації виробництва і реалізації досягнень науково-технічного прогресу. Фактори та мотиви вибору підприємством стратегії міжгалузєвої інтеграції охоплюють макро- та мезорівні (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Фактори та мотиви вибору підприємством стратегії міжгалузевої інтеграції

Джерело: власні дослідження.

Прийняття рішення про міжгалузеву інтеграцію може бути викликане факторами зовнішнього впливу або внутрішніми мотивами. Об'єктивними передумовами інтеграції є: перехід від командно-адміністративної системи господарювання до ринкових економічних відносин; науково-технічний прогрес; нерівномірний розвиток галузей економіки; зростання конкуренції [20, с. 21–22]. До чинників макрорівня належать: економічні, політична ситуація у країні, дія антимонопольного, податкового законодавства, соціальна політика держави, політика екологізації підприємницької діяльності, коливання кон'юнктури ринку. Чинники мезорівня представлені темпами зростання виробництва, поточними змінами та особливостями конкретного середовища діяльності товаровиробників. Внутрішньофірмові мотиви полягають у прагненні отримати додаткові вигоди. Інтеграція дозволяє учасникам компенсувати існуючі ризики ринкового середовища,

створити внутрішню інфраструктуру, підвищити якість продукції, зменшити трансакційні витрати та скоординувати управління [30].

За рахунок міжгалузевої інтеграції істотно підвищується роль самого сільського господарства у розвитку і поглибленні міжгалузевих зв'язків у межах аграрного сектора економіки. Вироблена у цій сфері продукція надходить на промислову переробку, причому, частка сільськогосподарської сировини, що використовується для переробки, постійно зростає і наразі перевищує 60 %. Дана тенденція є позитивною та сприяє розвитку інтеграційних процесів [31, с. 21–22].

Завдяки інтеграції вдалося досягнути покращення результатів господарської діяльності в економіці України. Особливо це виявилось у кризові роки, коли сільське господарство стало одним із локомотивів розвитку економіки. Впродовж 2008–2011 рр. Україна залишалася одним з найбільших виробників та експортерів зерна: пшениці – 6 млн т (7 місце у світі); ячменю – 4 млн т (3 місце у світі); кукурудзи – 5,5 млн т (4 місце у світі); соняшнику – 1,3 млн т (3 місце у світі); ріпаку – 0,2 млн т (3 місце у світі) [276]. Міжгалузева інтеграція дозволила здійснити стабілізацію у молочному і м'ясному секторах, стабілізувати темпи виробництва м'яса птиці. Україна поступово наближається до самозабезпечення продукцією тваринного походження [213, с. 187–188].

Збільшення виробництва продукції, у значній мірі, вдалося досягнути завдяки інтегрованим сільськогосподарським підприємствам та запровадженні міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки. За рахунок вдалого поєднання галузей та налагодження замкнутого циклу виробництва продукції є змога суттєво покращити ефективність господарської діяльності вітчизняних товаровиробників.

Для аграрного сектора інтеграційні процеси наразі особливо важливі, оскільки сприяють входженню до світової економічної системи, прискореному досягненню необхідного рівня конкурентоспроможності. З точки зору оптимізації оподаткування господарської діяльності інтегрованого формування, найбільш ефективним і поширеним у вітчизняній практиці є об'єднання кількох юридичних осіб у фінансово-агропромислову групу. Ядром організаційної моделі агропромислового формування є керуюча

(материнська) компанія, яка здійснює управління та координує його діяльність. Складовими такого формування є безпосередньо сільськогосподарські і переробні підприємства та організації оптово-роздрібної торгівлі (рис. 1.4). Агропромислові формування набувають вигляду “економіки в економіці” [190].

Рис. 1.4. Загальна схема управління в інтегрованих структурах аграрного сектора

Джерело: власні дослідження.

В Україні за останні 10 років відбулася капіталізація аграрних підприємств, виникла значна кількість конкурентоспроможних на внутрішньому та зовнішніх продовольчих ринках товаровиробників. Характерною тенденцією є розширення їх обсягів та сфер діяльності. Провідні позиції в аграрному секторі займає інтегроване підприємство “Ukrlandfarming plc”, до складу якого входить ряд інтегрованих компаній: ПАТ “Райз”, “Дакор Агро Холдинг”, ТОВ “Агро-Альфа”, “Авангард”. Наявний ресурсний потенціал інтегрованих формувань дозволяє застосовувати сучасні технології виробництва продукції та бути конкурентоспроможними

на світовому ринку. Значних результатів також вдалося досягнути за рахунок багатогалузевості виробництва [134].

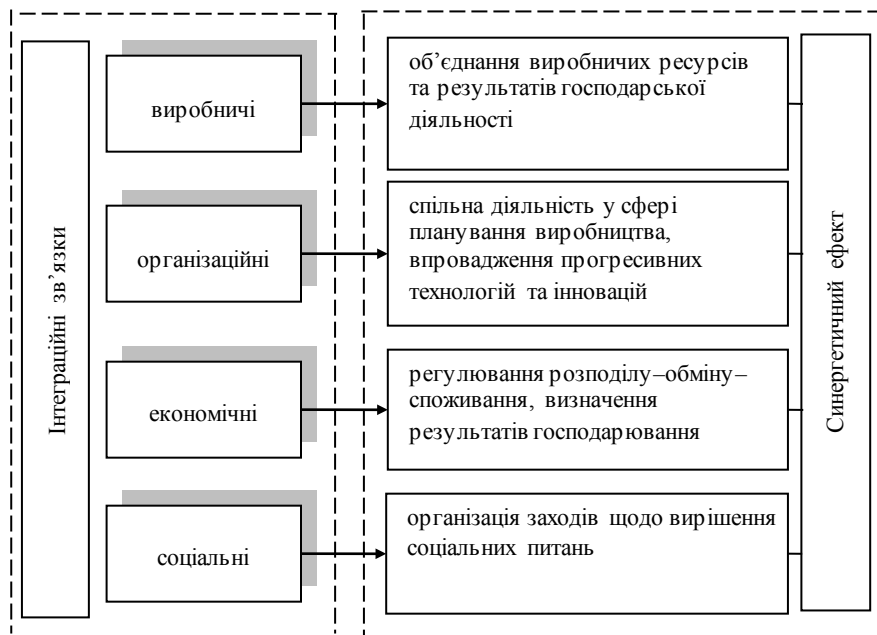
До складу ПАТ “Райз” входять цукровий завод, 3 елеватори загальною потужністю майже 620 тис. т зерна одноразового зберігання, 5 насінневих заводів, 5 дочірніх підприємств, які спеціалізуються на дистрибуції насіння, засобів захисту рослин, мінеральних добрив, сільськогосподарської техніки та торгівлі. Компанія має 64 філіали на території України, 2 дочірні підприємства у Росії і одне – у Молдові. Основними сферами діяльності є агровиробництво, переробка, зберігання та надання послуг.

Інтегроване підприємство “Дакор Агро Холдинг” спеціалізується на вирощуванні зернових та олійних культур. У 2010 р. ним побудовано 4 елеватори потужністю 50 тис. т кожен, 5 цукрових заводів. У ТОВ “Агро-Альфа” здійснюється вирощування зернових та технічних культур, розведення поголів’я ВРХ. Компанія “Авангард”, за підсумками 2010 р., займала 26 % ринку реалізації яєць. У результаті ІРО на Лондонській фондовій біржі у травні 2010 р. підприємством залучено понад 200 млн дол. США [134].

Об’єднуючим фактором для досліджуваних підприємств є міжгалузева інтеграція. За рахунок залучення фінансових ресурсів та сучасних технологій інтегровані структури змогли досягнути значних результатів господарської діяльності. У них створена система формування стійких конкурентних переваг за рахунок об’єднання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Такий підхід дає змогу поєднати ефективність господарської діяльності товаровиробників з наявним ресурсним потенціалом та сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами, а отже, слугує у досягненні стратегічних цілей підприємства.

Міжгалузеву інтеграцію у сучасних умовах господарювання необхідно розглядати як зв’язки між галузями, а саме: виробничі (виявляються об’єднанням ресурсів або результатів господарської діяльності переважно у матеріально-речовій формі); організаційні (обмежуються у спільній діяльності у сфері планування виробництва, впровадження прогресивних технологій і методів

господарювання, створення певних інтегрованих структур); економічні (матеріалізуються у вартісній вимірі і поширюються на сферу “розподіл–обмін–споживання”, охоплюючи кінцеві результати господарювання); соціальні (пов’язані з організацією спільних акцій та заходів) (рис. 1.5). Система зв’язків між галузями дає можливість створити додатковий синергетичний ефект, що виявляється у покращенні показників господарської діяльності інтегрованих структур.

Рис. 1.5. Система зв’язків при міжгалузевій інтеграції в аграрному секторі економіки

Джерело: власні дослідження.

Через систему інтеграційних зв’язків промислові та сільськогосподарські підприємства, сервісні організації, інші структурні підрозділи окреслюють свої стратегічні цілі діяльності.

Зазвичай, виробничий напрям діяльності інтегрованих структур значною мірою формується, виходячи із спеціалізації материнської компанії або основного виду її бізнесу. Зважаючи на це, інтегровані аграрні об'єднання можна розділити на такі види: зернотрейдери – ТОВ СП “Нібулон”; елітгоспи – ПСП “Україна”, ПАФ “Єрчики”, ПСП “Сокільча”; цукровиробники – ЗАО “Укрпромінвест”; виробники молочних продуктів – ПАТ “Індустріальна молочна компанія”; постачальники матеріально-технічного забезпечення – ПАТ “Райз”. Досліджені агропромислові формування одержують додатковий ефект завдяки виробництву і реалізації кінцевої продукції. Це зумовлено тим, що вони досягають вищого рівня віддачі авансованого капіталу і поточних витрат завдяки функціонуванню на завершальній стадії виробництва продукції [88].

Інтеграція виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки належать до важливих соціально-економічних процесів, спрямованих на розвиток продуктивних сил суспільства, що, у сучасних умовах господарювання, є важливим чинником підвищення ефективності аграрного сектора економіки. Результатом міжгалузевої інтеграції є створення єдиної цілісної виробничої, економічної та управлінської систем з метою забезпечення раціонального використання природного, трудового, виробничого, інвестиційного потенціалів певної території й підвищення конкурентоспроможності продукції. В основі розвитку інтеграційних процесів знаходяться економічні інтереси учасників у спільній діяльності. Об'єднання матеріальних, грошових, трудових ресурсів завжди сприяє нарощуванню синергетичного ефекту, який пов'язаний з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим від ізольованого впровадження якоїсь однієї [17].

Розвиток міжгалузевої інтеграції у вертикальному і горизонтальному напрямках у процесі реформування виробничо-економічних відносин виявляється у різних організаційно-правових формах. Існує прагнення підприємств не стільки до адаптації до ринкових умов, скільки до максимальної ізоляції від ринку за рахунок замикання господарських зв'язків у рамках груп, запобігання втрати контролю над підприємствами з боку

управлінського корпусу, підтримки тісних контактів з владними структурами, лобювання з метою отримання пільг, привілеїв та закриття ринку від зовнішньої конкуренції [188, с. 31].

Переваги для сільськогосподарських підприємств, зумовлені появою і розвитком міжгалузевої інтеграції, досить істотні. Збільшується кількість виробничих підрозділів, де виплачується заробітна плата, забезпечується стійке і якісне постачання ресурсами, вдається досягнути збалансованого розвитку підприємства. Діяльність інтегрованих агрофірм сприяє тому, що у сільську місцевість надходять значні та регулярні інвестиції, закуповується сучасна техніка, впроваджуються інноваційні технології, зростають вимоги до менеджерів.

В умовах міжгалузевої інтеграції основними учасниками об'єднання є: материнська компанія; підприємства-виробники рослинницької і тваринницької продукції; інтегратори, навколо яких об'єднуються виробники (машинно-тракторний парк, елеватори, підприємства з переробки продукції рослинництва і тваринництва); підприємства, що забезпечують інфраструктуру інтегрованої агрофірми (підприємства, страхові компанії).

Аграрні підприємства вступають у об'єднання, прагнучи знизити ризик, пов'язаний з виробництвом, його залежністю від кліматично-погодних умов, стихійністю ринку сільгосппродукції, монополією переробних галузей, необхідністю підвищення конкурентоспроможності продукції. Переробні та обслуговуючі підприємства також прагнуть забезпечувати собі високі доходи, завдяки наявності стабільної сировинної бази, кращому використанню ресурсів, підвищенню якості продукції, її здешевленню і завоюванню нових ринків збуту. У більшості випадків об'єктом інтеграції є сільське господарство, а прямими або непрямими інтеграторами та координаторами найчастіше стають несільськогосподарські підприємства і фірми, що концентрують основну частку виробництва та реалізації кінцевої продукції аграрного сектора економіки. Ефект від такого об'єднання можна визначити за певними показниками (табл. 1.5).

Інтегровані підприємства мають очевидні фактори успіху в економії на масштабах виробництва, скороченні транзакційних витрат, можливості додаткового залучення інвестицій та організації

роботи з впровадження інновацій. Разом з тим, є й обмеження, характерні для будь-яких багаторівневих ієрархічних структур: подовження ланцюга команд, ускладнення системи планування та контролю, інерційність механізму вироблення, узгодження та прийняття рішень [12, с. 49–50].

Таблиця 1.5

Показники ефективності міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки

Показники	Зміст
Технологічні	Ступінь використання необхідних у технологічному ланцюгу ресурсів
Функціональні	Ступінь відповідності інтегрованої структури цільовому призначенню
Економічні	Відношення сукупного прибутку (прибутку окремих учасників) до відповідної величини власного (авансованого) капіталу; відношення чистого прибутку до фонду оплати праці
Комерційні	Характеризують ефективність реалізації продукції, враховуючи операційні, фінансові та інвестиційні результати
Бюджетні	Характеризують зменшення податкового навантаження (частки податкових платежів у загальній сумі витрат аграрно-промислового формування окремих учасників) у процесі реалізації механізмів трансфертного фінансування та ціноутворення, внутрішнього товароруху, консолідованої звітності тощо
Інституціональні	Відповідність окремих учасників внутрішній організації аграрно-промислового формування; правова відповідність внутрішньокорпоративних норм
Інноваційні	Характеризують потенціал розвитку, перспективи підвищення конкурентоспроможності інтегрованого формування (питома вага витрат на науково-дослідні роботи, частка щорічно оновлюваної продукції, вікова структура обладнання тощо)
Соціальні	Ступінь задоволення трудового колективу умовами праці (соціологічні дослідження), вирішення проблем зайнятості на селі, рівень розвитку соціальної інфраструктури, інвестицій у людський капітал
Екологічні	Стан навколишнього середовища, дотримання екологічних норм; рівень витрат на природоохоронні заходи, на розробку і реалізацію екологічних програм
Якісні	Відповідність якості проміжної та кінцевої продукції аграрно-промислового формування нормативам й договірним параметрам, рівень задоволення потреб споживачів

Джерело: власні дослідження.

Сучасні дослідження свідчать, що найбільш висока конкурентоспроможність виробництва спостерігається у групах самостійних комерційних підприємств, територіально розташованих компактно, пов'язаних гнучкою організацією взаємовідносин, у тому числі неформальних, що сприяє постійному і швидкому впровадженню інновацій. Ефективність такого роду інтеграційних об'єднань у значній мірі залежить від наявності тісних інформаційних зв'язків між галузями, що у кінцевому результаті забезпечує економічну стабільність підприємства (рис. 1.6).

Переваги участі підприємств у інтегрованих структурах зосереджені в організаційній, фінансовій, виробничо-економічній, кадровій та інших площинах. Організаційні вигоди включають: забезпечення єдиного стратегічного планування та управління; стабільність особливих міжфірмових зв'язків; формування і використання спільної соціальної інфраструктури; забезпечення ефективної взаємодії виробничих підрозділів. Фінансові передбачають участь в освоєнні значних інвестицій, можливість маневрування грошовими ресурсами, зниження фінансових ризиків, оптимізацію податків, диверсифікацію портфелю активів, єдину цінову політику. Виробничо-економічні забезпечують участь у замкнених технологічних ланцюгах, передбачають використання переваг інтеграції виробництва, підвищення економічної зацікавленості в ефективній діяльності об'єднання, зниження економічних ризиків, скорочення трансакційних витрат, використання ефекту масштабів виробництва, формування експортних партій продукції. Кадрові передбачають участь у реалізації спільної кадрової політики, можливість ротации кадрів, їх навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації, використання ефективних стимулів професійного росту, розвиток корпоративної підтримки [98].

Рис. 1.6. Вплив міжгалузевої інтеграції на забезпечення економічної стабільності сільськогосподарських підприємств
 Джерело: власні дослідження.

Одночасно наявність великої кількості підконтрольних виробничих підрозділів зумовлює виникнення низки специфічних проблем. Процес проходження інтеграційних міжгалузевих зв'язків не простий і вимагає постійного вдосконалення. Для ефективного ведення господарської діяльності інтегрованого господарства у сучасних ринкових умовах необхідна системна робота кожного виробничого підрозділу. Важливим є забезпечення технологічних процесів сучасною технікою та кваліфікованими фахівцями різностороннього напрямку спеціалізації. Дані аспекти створюють певні труднощі, адже в Україні не повністю налагоджений механізм інфраструктурного забезпечення товаровиробників аграрного сектора економіки.

Досвід роботи фермерських господарств ЄС, США та Канади засвідчує ефективну їх діяльність за вузької спеціалізації виробництва (виращування окремих культур, відгодівля тварин тощо). При цьому, у розвинених країнах налагоджена чітка служба із надання різносторонніх послуг (обробітку ґрунту, захисту рослин, забезпечення тварин кормами, ветеринарних послуг). Також, у них відпрацьована система створених асоціацій, кооперативів, консорціумів, агенцій, які гарантують товаровиробникам своєчасне надання послуг, згідно з поданими заявками.

Однак, цього не можна сказати про сервісне забезпечення вітчизняних товаровиробників. Розбудова сільських територій нагально потребує покращення інфраструктури на селі, створення виробничих та обслуговуючих кооперативів, об'єктів зі зберігання та переробки продукції, оптових ринків збуту. Про це і свідчать дані, зібрані згідно з концепцією Міністерства аграрної політики та продовольства України "Рідне село".

Таким чином, розвиток міжгалузевої інтеграції на селі є не панацеєю, а нагальною вимогою сьогодення щодо виправлення негативних тенденцій та подальшої розбудови сільських територій, а звідси і всього аграрного сектора економіки. Для кожного населеного пункту, будь-якого товаровиробника важливо знайти раціональний баланс життєдіяльності, забезпечення рентабельного виробництва та покращення соціально-побутових умов проживання у сільській місцевості. Від цього буде користь не лише окремому інтегрованому формуванню, але й державі.

1.3. Методологічні та організаційно-економічні основи розвитку міжгалузевої інтеграції

Методологія науки – це система методологічних і методичних прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. У вітчизняній літературі методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у певній науці. Чітке визначення методологічної основи будь-якого наукового дослідження є вихідним пунктом та фундаментом для досягнення поставлених мети і завдань. Під методологічною основою дослідження розглядається головне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження.

Методологія виконує такі функції: визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динаміку процесів та явищ; передбачає особливий напрям, за допомогою якого може бути досягнута поставлена мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних явищах і логіко-аналітичних інструментах наукового пізнання. Таким чином, можна зробити висновок, що методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Процес пізнання особливостей аграрного сектора економіки є складним і вимагає концептуального підходу на основі наукової методології та застосування певних методів. Характерною ознакою сучасної науки є зростання ролі методології при вирішенні проблем формування і розвитку спеціалізованого знання. Можна вказати на ряд істотних причин, які зумовили цю особливість науки: складність структури емпіричного і теоретичного знання, способів його обґрунтування та перевірки; тісне переплетення опису

властивостей матеріальних об'єктів з абстракціями, що штучно вводяться.

Застосування науково обґрунтованих методів слід розглядати як найсуттєвішу умову отримання нових знань. Дослідник, який добре знає методи дослідження і можливості їх застосування, витрачає менше зусиль і працює успішніше, ніж той, хто у своєму дослідженні спирається лише на інтуїцію або діє за принципом “спроб і помилок”. Звісно, що точні і правильні методи – не єдині компоненти, що забезпечують успішність наукового дослідження. Методи не можуть, наприклад, замінити творчу думку дослідника, його здібність аналізувати, робити висновки і передбачення. Але застосування правильних методів спрямовує хід думок дослідника, відкриває перед ним найкоротший шлях для досягнення мети і забезпечує таким чином можливість раціонально витрачати енергію та час.

Кожний метод наукового пізнання слід розглядати як систему регулятивних принципів практичної і теоретичної діяльності людини. Методів пізнання об'єктивної дійсності відомо дуже багато. Розмаїття видів людської діяльності зумовлює значну кількість спектрів методів, що можуть бути класифіковані за різними основами (критеріями), наприклад, методи природничих і методи гуманітарних наук; якісні і кількісні методи тощо. У сучасній науці склалася багаторівнева концепція методології знання, згідно з якою методи наукового пізнання за ступенем загальності і сфери дії можуть бути поділені на три основні групи: філософські, загальнонаукові та часткові методи наук (рис. 1.7).

У методології, що є складною системою наукових принципів, на основі яких базується наукове дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, виділяються декілька рівнів: фундаментальні (філософські) принципи, загальнонаукові та конкретно наукові принципи, що складають основу теорії відповідної наукової дисципліни чи галузі наук. Фундаментальні принципи базуються на узагальнюючих, філософських положеннях, що відображають найсуттєвіші властивості об'єктивної дійсності і свідомості з урахуванням досвіду, набутого у процесі пізнавальної діяльності людства. До них належать принципи діалектики, що відбивають взаємозумовлений і

суперечливий розвиток процесів і явищ дійсності, детермінізму – об’єктивної причинної зумовленості явищ, ізоморфізму – відношень об’єктів, що відбивають тотожність їх будови, та ін.

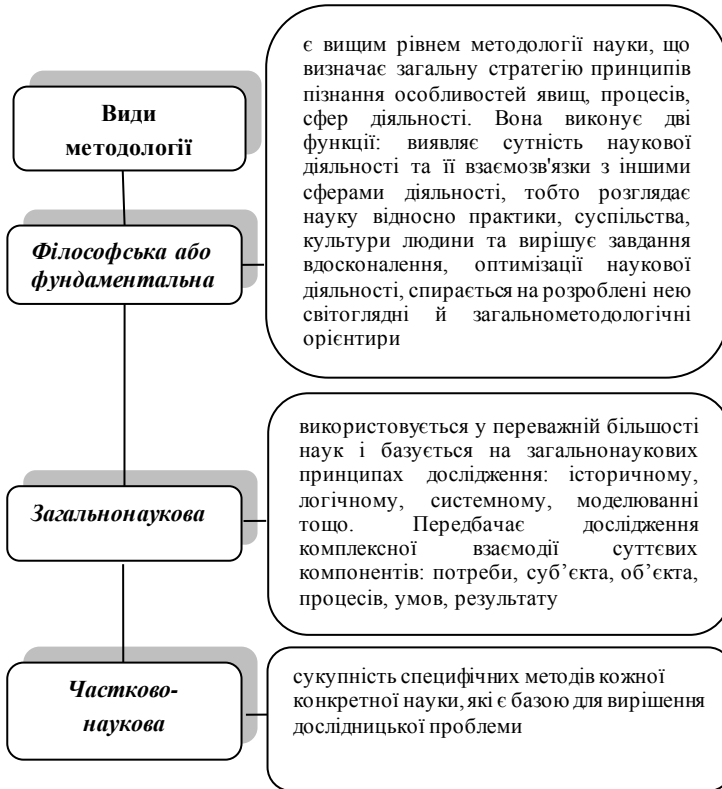

Рис. 1.7. Види методології

Джерело: власні дослідження.

Серед сукупності загальнонаукових принципів виокремлюються такі: історичний (концепція розгляду явищ, за якою останні виникають, розвиваються упродовж їх існування та зумовлені всією сукупністю своїх попередніх трансформацій); термінологічний (передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту й обсягу

понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять тощо), системний (концепція, яка зорієнтовує на розгляд складних об'єктів як деяких систем: діяльнісний (основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму загалом), що є формою активності, яка характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті; інформаційний (при вивченні будь-якого об'єкта, процесу чи явища у природі або суспільстві виявляються найхарактерніші для нього інформаційні аспекти); пізнавальний (пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання, може бути застосований в обґрунтуванні провідного значення знання у поведінці індивіда).

Реалізація загальнонаукових принципів відбувається через застосування методів наукового пізнання. Метод – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі. Фактично різниця між методом і теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт і умова майбутніх досліджень. У кожному науковому дослідженні можна виділити два рівні: емпіричний, на якому відбувається процес накопичення фактів; теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії). Згідно з цими рівнями, використовують різні методи досліджень.

Найчастіше у практиці використовується метод спостереження – це систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта, що відповідає таким вимогам: задуманості (заздалегідь (спостереження проводиться для певного, чітко поставленого завдання); планованості (виконується за планом, складеним відповідно до завдання спостереження); цілеспрямованості (спостерігаються лише певні сторони явища, котрі викликають інтерес при дослідженні); активності (спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси явища); систематичності (спостереження ведеться безперервно). Спостереження як метод пізнання дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

Порівняння – це процес встановлення подібності або відмінності предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам, що є

результативним при виконанні таких вимог: можуть порівнюватися лише такі явища, між якими є певна об'єктивна спільність; порівняння має здійснюватися за найбільш важливими, суттєвими рисами.

Різні об'єкти чи явища можуть порівнюватися безпосередньо або опосередковано через їх порівняння з будь-яким іншим об'єктом. Порівняння об'єктів з еталоном надає можливість отримати кількісні характеристики. Такі порівняння називають вимірюванням. За допомогою порівняння інформація щодо об'єкта здобувається двома напрямками: безпосереднім результатом порівняння (первинна інформація); результатом обробки первинних даних (вторинна або похідна інформація).

Вимірювання – це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Вимірювання передбачає наявність таких основних елементів: об'єкта вимірювання, еталона, вимірювальних приладів, методу вимірювання. Вимірювання розвинулося з операції порівняння, проте воно є більш потужним і універсальним пізнавальним засобом. Для точних наук характерним є органічний зв'язок спостережень та експериментів із знаходженням числових значень, характеристик досліджуваних об'єктів.

Експеримент – це такий метод вивчення об'єкта, за яким дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього через створення штучних або використання природних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості. Переваги експериментального вивчення об'єкта, порівняно зі спостереженням, такі: у процесі експерименту можна вивчати явище, звільнившись від побічних факторів, які затінують основний процес; в експериментальних умовах можна дослідити властивості об'єктів; експеримент можна проводити стільки разів, скільки це необхідно. У науковому дослідженні експеримент і теорія найтісніше взаємопов'язані. Всіляке ігнорування експерименту неодмінно призводить до помилок, тому всебічне розгоргання експериментальних досліджень являє собою один із найважливіших напрямів розвитку сучасної науки.

На емпіричному та теоретичному рівнях досліджень використовуються такі наукові методи: абстрагування, аналізу і

синтезу, індукції та дедукції, моделювання. Абстрагування – це відхід у думці від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів та виділення декількох рис, котрі цікавлять дослідника. Процес абстрагування має два ступеня. Перший – виділення найважливішого у явищах і встановлення факту незалежності чи дуже незначної залежності досліджуваних явищ, на яку можна не зважати, від певних факторів. Другий ступінь – реалізація можливостей абстрагування. Сутність його полягає у тому, що один об'єкт замінюється іншим, простішим, який виступає як “модель” першого.

Абстрагування може застосовуватися до реальних і абстрактних об'єктів (таких, що пройшли абстрагування раніше). Багатокрокове абстрагування призводить до абстракцій наростаючого ступеня загальності. Абстрагування дає змогу замінити у пізнанні складне простим, яке відбиває основне у цьому складному. Існують такі основні види абстракції: ототожнення – утворення поняття через об'єднання предметів, пов'язаних відношеннями типу рівності в особливий клас; ізолювання – виділення властивостей і відношень, нерозривно пов'язаних з предметами, та позначення їх певними “іменами”, що надає абстракціям статусу самостійних предметів.

Аналіз – метод пізнання, який дає змогу поділяти предмети дослідження на складові частини (природні елементи об'єкта або його властивості і відношення). Синтез, навпаки, припускає з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Дані методи взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Аналіз і синтез використовуються для виділення окремих частин об'єкта, виявлення його властивостей, найпростіших вимірювань. Вони базуються на певних теоретичних міркуваннях щодо причинно-наслідкового зв'язку різних явищ або дії будь-якої закономірності. При цьому, виділяють та з'єднують явища, які здаються суттєвими, а другорядні ігноруються. Дані методи вимагають виділення у складному явищі таких елементів, що мають вирішальний вплив на всі інші сторони об'єкта.

Змістом дедукції як методу пізнання є використання загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ. Дедуктивною звать таку розумову конструкцію, у якій висновок

щодо якогось елементу множини робиться на підставі знання загальних властивостей усієї множини. Під індукцією розуміють перехід від часткового до загального, коли на основі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу загалом. Дані методи пізнання – взаємопротилежні.

Моделювання – метод, який ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ і процесів природи. Під моделями розуміють системи, що замінюють об'єкт пізнання та є джерелом інформації стосовно нього. Моделі – це такі аналоги, подібність яких до оригіналу суттєва, а розбіжність – несуттєва. Матеріальні моделі втілюються у певному матеріалі – дереві, металі, склі. Ідеальні моделі фіксуються у наочних елементах як креслення, рисунок, схема, комп'ютерна програма. Метод моделювання має таку структуру: постановка завдання; створення або вибір моделі; її дослідження; перенесення знань з моделі на оригінал.

Методи теоретичних досліджень включають у себе ідеалізацію, формалізацію, аксіоматичний метод та гіпотезу. Ідеалізація – це конструювання подумки об'єктів, які не існують у дійсності або практично не здійсненні (наприклад, відсутність зв'язків організації зі зовнішнім середовищем тощо). Мета ідеалізації: позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і наділити (у думці) ці об'єкти певними нереальними і гіпотетичними властивостями. При цьому, мета досягається завдяки багатокроковому абстрагуванню, переходу подумки до кінцевого випадку у розвитку якоїсь властивості, простому абстрагуванню.

Формалізація – метод вивчення різноманітних об'єктів за рахунок відображення їх структури у знаковій формі за допомогою штучних мов, наприклад, мовою математики. Переваги формалізації у тому, що вона забезпечує узагальненість підходу до вирішення проблем, символіка надає стислості та чіткості фіксації значень. Однозначність символіки дає змогу формувати знакові моделі об'єктів і замінювати вивчення реальних речей й процесів вивченням цих моделей.

У становленні теорій як системи наукового знання найважливішу роль відіграє гіпотеза. Гіпотеза є формою осмислення фактичного матеріалу, формою переходу від факторів

до законів. Розвиток гіпотези відбувається за трьома стадіями: накопиченням фактичного матеріалу і висловлювання на його основі припущень; формуванням гіпотези, тобто виведення наслідків зі зробленого припущення, розгортання на його основі прийнятної теорії; перевіркою результатів на практиці і на цій основі уточнення гіпотези. Якщо при перевірці наслідок відповідає дійсності, то гіпотеза перетворюється на наукову теорію. На основі гіпотез відбувається систематизація раніше накопичених знань і здійснюється пошук нових наукових результатів – у цьому сутність і призначення гіпотези як форми розвитку науки. Гіпотеза може узгоджуватися з іншими науковими системами або суперечити їм. Вона може суперечити навіть достовірній теорії. До такої суперечності треба ставитися досить серйозно, але не варто думати, що вона обов'язково призводить до спростування гіпотези. Гіпотеза висувається з надією на те, що вона, коли не цілком, то хоча б частково, стане достовірним знанням.

Дослідження розвитку міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки здійснено за допомогою загальнонаукового методу пізнання – діалектичного. Його використання обумовлене такими факторами: розвиток міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі розглядається у тісному зв'язку та взаємній обумовленості всіх закономірностей; явища і процеси розглядаються з позицій постійного руху та змінюваності, що дозволяє вивчити проблеми становлення і розвитку інтегрованих формувань; всі явища в економіці сільського господарства розглядаються з позицій неминучості перетворення кількісних змін у якісні. Так, формування міжгалузевих зв'язків, що характерно для інтегрованих структур, призвело до зміни якісного складу аграрного сектора, а саме: створення нових агроформувань ринкового типу; запровадження замкнутого циклу виробництва, розвитку інфраструктури, збільшення експортного потенціалу.

При дослідженні нами виділено функції інтеграції та розкрито їх зміст на різних економічних рівнях розвитку, з урахуванням особливостей сучасного стану аграрного сектора економіки (табл. 1.6). Функції міжгалузевої інтеграції проявляються на макрорівні, мезорівні та мікрорівні. Вони взаємопов'язані та доповнюють одна одну. Підприємство, запроваджуючи інтеграційні процеси, стає

більш адаптованим до умов зовнішнього середовища, поступово інтегрується до сучасних форм господарювання.

Таблиця 1.6

Зміст функцій міжгалузевої інтеграції

Макрорівень	Мезорівень	Мікрорівень
Організаційна функція		
Підвищення цілісності та ефективності національної економіки	Розвиток системи довгострокових відносин суб'єктів господарювання різних галузей та регіонів	Врегулювання відносин між суб'єктами господарювання, прискорення обігу їх капіталу
Узгоджувальна функція		
Заміна конкуренції виробничим співробітництвом сприяє росту конкурентоспроможності національних господарств	Забезпечення системної єдності й цілісності галузей та регіонів; посилення стратегічно взаємовигідних міжгалузевих та міжрегіональних зв'язків	Узгодження взаємодії учасників інтеграції, забезпечення безперерійності процесу відтворення, зміцнення зв'язку між виробництвом та споживанням
Стимулююча функція		
Підвищення стійкості розвитку економіки країни, стратегічних галузей, розширення довгострокових зв'язків із співробітництва	Досягнення оптимальної галузевої та регіональної структури виробництва, усунення дублювання витрат	Можливе зниження ціни на продукцію вертикально інтегрованих структур через зниження її собівартості;
Ресурсна функція		
Спрямування інвестиційних потоків до реального сектора економіки; державне фінансове сприяння розвитку перспективних форм бізнесу	Концентрація матеріальних, фінансових, трудових та інших ресурсів інтегрованих структур різних галузей і регіонів у перспективних напрямках розвитку	Залучення інвестицій та росту підприємств; концентрація і прискорення відтворення індивідуального капіталу; розширення можливостей мобілізації фінансових ресурсів
Збалансовуюча функція		
Реалізація інтересів великих інтегрованих структур та держави у масштабах національної економіки	Узгодження різних інтересів суб'єктів господарювання через господарські зв'язки на рівні галузей та регіонів	Гармонізація економічних інтересів у межах окремих суб'єктів господарювання

Джерело: власні дослідження.

Наразі одним із провідних напрямів розвитку визначено євроінтеграцію як стратегічний вектор у структурі зовнішньоекономічної діяльності України. Наша країна послідовно і поетапно рухається не просто до поглибленої співпраці з країнами ЄС, а у перспективі до повного членства в ЄС. Використання можливостей України у поєднанні з практикою передових досягнень економічно розвинених країн відкриватиме нові перспективи і ресурси для економічного зростання, в тому числі і сільського господарства. Досвід країн ЄС у цьому плані представляє не тільки інтерес, а й ряд можливостей.

Європейська і євроатлантична міжгалузєва інтеграція країни не можлива без розвинутого аграрного сектора. Однак, слід підкреслити, що в Україні механізм захисту і просування економічних інтересів вітчизняних товаровиробників продукції перебуває на стадії формування. Необхідна активізація у цьому процесі держави, відповідних її структур з тим, щоб обґрунтувати перспективну модель міжнародного економічного співробітництва в аграрній сфері з метою оптимізації зовнішньоекономічного курсу держави.

Сільське господарство України є складовою частиною світового сільськогосподарського виробництва, тому зростання експортного потенціалу аграрного сектора країни, забезпечення її продовольчої безпеки можливі на основі модернізації всього технологічного ланцюжка “виробництво-переробка-споживання”, використовуючи механізми та закони міжнародної економічної інтеграції. Відтак, у контексті даного дослідження, варто відокремити сильні та слабкі сторони вітчизняних сільськогосподарських інтегрованих підприємств в умовах європейської інтеграції (табл. 1.7).

Глобалізація веде до зростання конкуренції у світовому масштабі, викликає поглиблення спеціалізації та поділу праці із властивими їм наслідками – зростанням продуктивності праці та скороченням витрат. Для національних виробників аграрної продукції немає достатньої внутрішньої мотивації застосування інновацій, що дає можливість іноземним конкурентам використовувати суперечності законодавства і витіснити внутрішніх товаровиробників.

Таблиця 1.7

Характеристика сильних та слабких сторін вітчизняних інтегрованих сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<i>Виробничий потенціал</i>	
сприйнятливість до нових технологічних рішень	велика енергоємність і матеріаломісткість продукції; значний знос техніки; застарілі технології виробництва; зменшення площ сільськогосподарських угідь
<i>Фінансово-економічний потенціал</i>	
зростання рівня прибутковості сільськогосподарських підприємств	низький рівень кредитного забезпечення; низький рівень інвестиційної діяльності; зростання витрат виробництва
<i>Кадровий потенціал</i>	
зростання потреби у кваліфікованих спеціалістах; здатність персоналу до навчання	значна кількість працівників пенсійного віку; брак кваліфікованих кадрів; низький рівень мотивації праці (низька оплата праці); зростання плинності кадрів
<i>Потенціал маркетингу</i>	
якісна продукція; екологічно чиста продукція; органічна продукція	низький рівень маркетингової діяльності; неефективна та непродумана система збуту й постачання; низький рівень рекламних заходів для просування продукції
<i>Організаційні та управлінські аспекти</i>	
більшість підприємств перебувають на стадії розвитку та зрілості	сезонний характер діяльності підприємств; низька адаптивна здатність до мінливих умов зовнішнього середовища; низький рівень менеджменту, в т.ч. стратегічного, зокрема, відсутність чіткої стратегії розвитку

Джерело: власні дослідження.

Наразі підприємства України не використовують всі свої конкурентні переваги (дешеву робочу силу, достатню

ресурсозабезпеченість деякими видами сировини, вигідне геоелекономічне розташування), оскільки офіційний сектор економіки неефективний. Натомість, іноземні конкуренти України широко застосовують прогресивні технології, стимулюють виробництво унікальних товарів, всебічно залучають наукову еліту, кредитують інновації. Отримані результати дозволяють країнам-конкурентам знижувати собівартість виробництва й оволодівати новими ринками збуту.

Поглиблення і розширення міжгалузевої інтеграції та вихід на міжнародний рівень потребують забезпечення відповідних національних та міжнародних нормативних актів, створення спеціалізованих організацій, установлення максимально надійних виробничо-збутових ліній між країнами, усунення перешкод у міжнародній торгівлі. Наразі у світі спостерігається недостатнє забезпечення деяких країн продуктами харчування. Наявні всі ознаки виникнення продовольчої кризи у багатьох регіонах світу. Україна, використовуючи наявний ресурсний потенціал та сприятливі природно-кліматичні особливості, може від даної ситуації отримати значні дивіденди.

Визначення України у сучасній системі світогосподарських координат – одна з найбільш складних проблем національного розвитку. Вона є багатоаспектною, з яскраво вираженими політичними, історичними, соціокультурними і цивілізаційними факторами впливу. Тривала внутрішня ринкова неспроможність при порівняно слабких міжнародних позиціях економіки України спонукають активно шукати нестандартні вектори подальшого розвитку, засоби формування конкурентоспроможної національної економіки (рис. 1.8).

Необхідні нові підходи щодо оцінки умов, виявлення особливостей та обґрунтування мети і напрямів інтернаціоналізації економічної діяльності. Найбільш загрозливою для України є не лише неконкурентоспроможність продукції, підприємств, галузей, національної економіки у цілому, а ймовірність так званого “системного відриву” її від групи провідних країн через несумісність технологій, низьку здатність економіки до інвестицій і нововведень, а також структурно-галузеву та інституціональну несумісність.

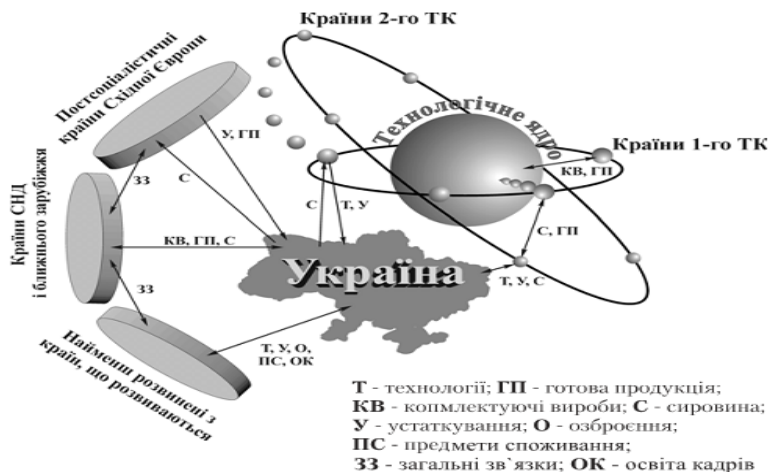

Рис. 1.8. Місце України у сучасній системі міжнародних техніко економічних зв'язків

Джерело: власні дослідження.

Реалізація потенціалу аграрного сектора економіки багато в чому залежатиме від рівня відповідності української продукції міжнародним стандартам, оскільки питання безпеки та якості продуктів харчування наразі є одним з пріоритетів у міжнародній торгівлі, а також основним бар'єром при допуску експорту на закордонні ринки й імпорту товарів на внутрішній ринок. Станом на 01.01.2013 р. розроблено та гармонізовано лише близько чверті вітчизняних стандартів від загальної кількості європейських й свігових нормативних документів.

Метод гіпотез, який був використаний у процесі дослідження, дозволив сформуванню науково обґрунтованих припущень, висунути для пояснення механізмів розвитку міжгалузевої інтеграції та закономірностей зв'язку між сукупністю факторів, що впливають на їх формування. Особливістю гіпотези є те, що вона завжди має певний ступінь імовірності. З перетворенням імовірності у достовірність, що відбувається на основі практичної перевірки наукових припущень, гіпотеза стає науковою теорією або законом. Гіпотеза дослідження, особливо на етапі аналізу попередніх

емпіричних даних, теоретичних уяв про об'єкт або зв'язки між сукупностями явищ, відіграє надзвичайно важливу спрямовуючу та організаційну роль. З гіпотезою дослідження пов'язується головна теоретико-пізнавальна мета дослідження – підтвердження або заперечення запропонованих гіпотез.

До формування гіпотез у соціологічному дослідженні ставиться ряд вимог: гіпотези повинні відповідати вихідним принципам загально-соціологічної теорії, бути взаємозв'язаними і становити у сукупності систему доказів запропонованого пояснення; бути доступними для перевірки у процесі даного соціологічного дослідження; не повинні суперечити відомим і перевіреною теорією і практикою фактам, а також не суперечити одна одній. Хоча можуть бути і альтернативними, тобто виключати одна одну.

За допомогою економіко-статистичного методу проаналізовано розвиток інтеграційних процесів в історичній ретроспективі та на сучасному етапі. Досліджено економічну ефективність запровадження інтеграції у сільськогосподарському виробництві. Результати виробництва виражалися валовою, товарною продукцією, валовим і чистим доходом, затрати – показниками живої праці, сукупними затратами живої і уречевленої праці, сумою поточних виробничих витрат. Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва визначалася виходом валової продукції і прибутку на одиницю площі та одиницю сукупних витрат живої і уречевленої праці.

За допомогою статистичного методу було проведено узагальнення практичного досвіду, для забезпечення принципу одночасності та однакової періодичності спостереження, принципу раціонального поєднання форм, видів і способів спостереження. Найбільш раціональними способами викладення результатів статистичного спостереження є статистичні таблиці і графіки. Основною перевагою табличної форми викладу є те, що за її допомогою здійснено порівняння та аналіз результатів статистичного спостереження. Вона забезпечила наочність, полегшила сприйняття та можливість комплексного взаємозв'язку при аналізі. Графічний метод дозволив отримати зображення, більш доступні для сприйняття, виявити тенденції та закономірності

розвитку орендних земельних відносин, наочно показати їх розвиток у просторі та часі, узагальнити дані стосовно оренди землі, усвідомити цілісну картину її розвитку, вивчити взаємозв'язки і взаємозалежності.

Аналіз – спосіб дослідження, суть і практичне значення якого у процесі дисертаційного дослідження полягає в уявному та практичному розчленуванні (деталізації) об'єктів аналізу на складові елементи (частини об'єкта, його ознаки, властивості, відношення). Кожна із виділених складових частин розвитку інтеграційних процесів аналізується окремо в межах єдиного цілого, єдності і взаємозв'язку його частин. Найповнішу уяву про зміни у господарській діяльності дає загальногосподарський (загальносистемний) аналіз, за допомогою якого аналізується економіка інтегрованих агроформувань Житомирської області. Аналітичний матеріал подається в огляді таблиць, діаграм, графіків, схем. Вони уточнюють процеси та явища і полегшують їх пізнання.

Для вивчення передового досвіду господарювання в умовах розвитку інтеграційних процесів був використаний монографічний метод. За його допомогою вивчено досвід роботи передових інтегрованих формувань: зернотрейдера – ТОВ СП “Нібулон”; елітгоспів – ПСП “Україна”, ПАФ “Єрчики”, ПСП “Сокільча”; цукровиробника – ПАТ “Укрпромінвест”; виробника молочних продуктів – ПАТ “Індустріальна молочна компанія”; постачальників матеріально-технічного забезпечення – ПАТ “Райз”, ТОВ “А.Т.К.”.

Застосування цього методу дозволило вивчити організаційні питання використання наявних ресурсів, розкрити суть закономірностей, виявлених порівняльним аналізом і статистичним методом, визначити перспективи розвитку та намітити правильні вектори організації і впровадження передового досвіду у господарствах, підрозділах та галузі. За його допомогою виявляються основні причини недоліків, упущень у механізмі розвитку інтеграційних процесів, а саме –затяжний характер реформування, суперечливий зміст багатьох нормативно-правових актів стосовно врегулювання галузевих пропорцій, окрім того, окреслено напрями усунення цих недоліків. На основі отриманого

досвіду розроблено пропозиції, що можуть бути використані як приклад для удосконалення роботи інтегрованих агроформувань.

За допомогою абстрактно-логічного методу розкривається сутність інтеграційних процесів, науково обґрунтовується організаційна схема міжгалузевої інтеграції на сучасному етапі, сформовано практичні висновки та теоретичні узагальнення, виявлено типові риси і закономірності розвитку інтегрованих формувань. Даний метод дозволяє осмислити загальноновизнані думки, форми, поняття, судження, висновки стосовно інтеграції. Це сприяло ґрунтовному пізнанню об'єктивної логіки розвитку інтегрованих формувань у масштабі конкретного підприємства, країни, світу. Отримані теоретичні і практичні висновки використовуються для прогнозування й удосконалення міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки.

У ході виконання поставлених завдань використано комплекс методів економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану розвитку міжгалузевої інтеграції), монографічний (здійснення моніторингу орендованих земель у регіоні, вивчення передового досвіду), соціологічний (проведено анкетування серед керівників інтегрованих формувань), розрахунково-конструктивний та порівняння (порівняння діяльності новостворених підприємств), кореляційно-регресійний (встановлення впливу відібраних факторів на функцію при аналізі розміру орендної плати) та інші загальноприйняті статистичні методи.

Методологічною основою дослідження стала економічна теорія, наукові розробки з динаміки розвитку складових частин аграрного сектора економіки, а також результати розвитку і особливостей становлення різних форм власності та ринкових відносин на селі. При цьому, враховувалися законодавчі та інші нормативні акти, зокрема: укази Президента України, постанови Уряду і Верховної Ради України з питань удосконалення економічного, технологічного і соціального механізму господарювання в аграрному секторі економіки. Було використано нормативні дані агротехнічного та економічного характеру, наукові праці українських і зарубіжних вчених.

1.4. Системно-синергетичні засади поєднання галузей сільськогосподарського виробництва

Сучасний розвиток аграрного виробництва, концентрація капіталу, поглиблення міжрегіональних господарських та фінансово-економічних зв'язків сприяють формуванню відносно нового напрямку в інтеграційних процесах. Особливої актуальності наразі набуває необхідність дослідження синергетичного ефекту, який виникає при взаємодії виробничих підрозділів підприємств.

Синергетика вивчає закономірності та механізми самоорганізації у відкритих нелінійних системах складної конфігурації, якими є природа, людське суспільство та багато систем штучного походження. Будучи тісно пов'язаною з математичним моделюванням і системним підходом до вивчення реальності, синергетика розширює знання про саморух та розвиток матерії, взаємозв'язок матеріального і духовного, дозволяє по-іншому поглянути на еволюційні господарські процеси.

Специфіка синергетики полягає у тому, що вона вивчає процеси самоорганізації у відкритих системах під кутом зору нелінійного мислення. Об'єктом дослідження є складноорганізовані системи, що знаходяться на різних стадіях переходу від хаосу до порядку і навпаки. Виникнення цієї науки зумовлено, насамперед, тим, що системний підхід застосовувався при дослідженні високоорганізованих матеріальних систем (біологічних, технічних, соціально-економічних), але поза увагою залишалися процеси самоорганізації у них. Результати, що були одержані засновниками синергетики Г. Хакеном та І. Пригожиним, виявилися настільки цінними, що це дало змогу поширювати їх у сферу економічних досліджень [193].

Сутність синергетичного підходу до ефективного управління системами полягає у тому, що він орієнтований не на цілі та сподівання суб'єкта управлінської діяльності, а на те, що притаманне саме системі, тобто на її власні закони еволюції й самоорганізації. При цьому, увага приділяється погодженості управлінського впливу із тенденціями динаміки нелінійної системи. У складних системах, до яких відноситься і аграрний сектор економіки, спостерігається погоджена поведінка підсистем, а саме

галузей, у результаті чого зростає ступінь їхньої впорядкованості. Результатом самоорганізації є взаємодія (кооперація, інтеграція) і, можливо, регенерація динамічних об'єктів (підсистем), складніших у інформаційному аспекті, ніж елементи середовища, з яких вони виникають [202, с. 29–30].

Впродовж останніх років особливої актуальності набули наукові дослідження питань підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств та їх конкурентоспроможності. Одним з напрямів вирішення цих питань є інтеграція виробництва. Міжгалузєва інтеграція передбачає тісну взаємодію та споріднення сільського господарства і промисловості, інших сфер аграрного сектора економіки, їх взаємопроникнення, органічне злиття для взаємного підвищення ефективності. Характерним також є розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями та підприємствами, які пов'язані технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання ресурсного потенціалу у процесі виробництва та реалізації кінцевої продукції. Особливістю об'єднання підприємств є виникнення синергетичного ефекту, за рахунок якого вдається вирішити ряд існуючих соціально-економічних та екологічних проблем (табл. 1.8).

Специфіка сільськогосподарського виробництва не дозволяє багатьом аграрним підприємствам здійснювати розширене відтворення у довгостроковій перспективі. Певного покращення ситуації можна було б досягнути завдяки опануванню сучасних технологій, що сприяють підвищенню продуктивності праці та зростанню загальних обсягів виробництва, але це вимагає значних обсягів інвестицій, яких у аграрному секторі недостатньо. Зважаючи на те, що можливості залучення сторонніх інвесторів у сільськогосподарське виробництво через високі ризики та тривалий операційний цикл обмежені, сільське господарство продовжує відставати від інших галузей економіки [208, с. 11–12]. Наразі одним із основних напрямів розвитку сільського господарства стає стимулювання процесів агропромислової інтеграції сільгоспвиробників із переробними, сервісними, комерційними та іншими промисловими підприємствами для залучення інвестицій та досягнення синергетичного ефекту від господарської діяльності.

Таблиця 1.8

Проблеми та можливості синергетичних зв'язків щодо розв'язання існуючих соціально-економічних та екологічних проблем

Проблеми традиційних адміністративних зв'язків	Можливості синергетичних зв'язків
Розбалансованість у концентрації зусиль щодо вирішення соціально-економічних та екологічних завдань	Поєднання зусиль у вирішенні тактичних, стратегічних, соціальних, економічних та екологічних завдань
Диспропорції та низька ефективність логістичних зв'язків підприємств	Оптимізація логістичних зв'язків підприємств
Нездатність забезпечити конкурентні переваги в умовах трансформаційних економічних процесів	Створення конкурентних переваг незалежно від форми економічних відносин
Низький потенціал корпоративного будівництва, планування та управління	Потенціал корпоративного будівництва, планування та управління
Відсутність мотивації щодо зміни структури асортименту виробленої продукції та її якості	Вдосконалення структури асортименту і підвищення якості виробленої продукції
Відсутність вчасної реакції на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства	Постійне відтворення внутрішніх та зовнішніх зв'язків підприємства
Дисбаланс виробництва та споживання	Установлення пропорцій між виробництвом і споживанням
Диспропорції у ресурсних можливостях підприємств-виробників та замовників	Збалансування конкретних потреб замовника та ресурсних можливостей виробників
Відсутність стимулів для інноваційного розвитку, науково-технічного прогресу та інноваційного потенціалу	Стимулювання та сприяння використанню новітніх інноваційних рішень на всіх етапах виробничого та управлінського процесу

Джерело: власні дослідження.

Результат синергетичного ефекту агропромислової інтеграції можна простежити на прикладі діяльності ряду підприємств. Міжгалузєва інтеграція дозволяє їм наблизитися до умов ринкового середовища, створити належні умови виробництва продукції, за рахунок чого вдається ефективно вести господарську діяльність та

забезпечувати позитивні економічні результати. Провідне місце серед вітчизняних інтегрованих формувань займають ПАТ “Райз”, “Дакор Агро Холдинг”, ВАТ “Миронівський хлібопродукт”, “Астарта-Київ”, “Кернел Групп” ТОВ СП “Нібулон”, ТОВ “А.Т.К.” (табл. 1.9).

Таблиця. 1.9

Особливості господарської діяльності інтегрованих формувань в аграрному секторі економіки

Підприємство	Основний напрям діяльності	Напрями агропромислової інтеграції
ПАТ “Райз”	агровиробництво, переробка, зберігання та надання послуг	цукровий завод, елеватори, насінневі заводи, дочірні підприємства, які спеціалізуються на дистрибуції та торгівлі
“Дакор Агро Холдинг”	вироснування зернових та олійних культур	елеватори, цукрові заводи
ПАТ “Миронівський хлібопродукт”	виробничі потужності всього технологічного ланцюжка птахівництва	птахофабрики, завод з виготовлення круп і комбікорму
“Астарта- Київ”	вироснування цукрових буряків, зернових і олійних культур	торгові компанії, цукрові заводи
“Кернел Групп”	виробництво соняшникової олії, експорт масла і зерна	елеватори
ТОВ СП “Нібулон”	виробництво та експорт зернових культур	елеватори, перевантажувальні термінали
ТОВ “А.Т.К.”	вироснування зернових та технічних культур, картоплі, виробництво насіння	комбінат хлібопродуктів, лінія обробки насіння зернових культур, комплекс сховищ для зберігання картоплі та овочів

Джерело: власні дослідження.

Синергетичний ефект у досліджуваних підприємствах вдалося досягнути за рахунок замкнутого циклу виробництва продукції. Інтеграція виробництва надала їм ряд переваг: у сфері менеджменту – залучення досвідчених фахівців; сфері фінансування – пільгові кредити та дотації, залучення приватних інвестицій; сфері виробництва – ефективне використання ресурсного потенціалу, широкозахватних агрегатів, більшу маневреність власного капіталу, раціоналізацію використання ресурсного потенціалу, інтенсифікацію та диверсифікацію виробництва; сфері систем збуту – можливість формування великих за обсягом партій продукції, вихід на експорт.

За рахунок налагодження системи виробництва, переробки, зберігання та збуту продукції інтегрованим структурам вдалося проникнути на ринок, сформувати сучасний напрям розвитку, а відтак отримати прибутки, розширити збутову політику та зменшити ризики. За даних умов, це ефективний спосіб задоволення потреб споживачів, збільшення доходності аграрних формувань, уникнення дискримінації з боку переробних і торговельних підприємств, забезпечення стабільного функціонування сільських територій та дотримання науково обґрунтованих норм ведення господарської діяльності (табл. 1.10).

Для прикладу, розглянемо синергетичні зв'язки на базі ПСП “Цюрупи” Попільнянського району Житомирської області. У інтегрованому підприємстві організовано замкнутий цикл виробництва. Наявна матеріально-технічна база для виробництва та переробки цукросировини дає можливість отримувати щорічно вагомі прибутки. Господарство має власний млин, хлібопекарню, забійний цех, лінію із виготовлення м'ясних продуктів. Уся вироблена продукція збувається через власну торговельну мережу магазинів. Наявність на територіях населених пунктів шкіл, їдалень, фельдшерсько-акушерських пунктів, дитячих садочків створює належну інфраструктуру і умови для ефективного ведення агропромислового виробництва та розвитку сільських територій.

Таблиця 1.10

Складові синергетичного ефекту інтеграції виробництва в аграрному секторі економіки

Ефект	Складові характеристики
Економічний	забезпечення замкнутого циклу виробництва продукції; зниження податкового навантаження, підвищення коефіцієнту виходу продукції; вдосконалення структури робочих місць, ліквідація посередницьких структур; вирівнювання економічних умов усіх учасників; збільшення капіталовкладень у розвиток матеріально-технічної бази; підвищення рентабельності готового продукту за рахунок покращення якості, збільшення обсягів та зниження непродуктивних витрат на всіх стадіях формування продукту
Соціальний	вирішення питань розвитку соціальної сфери конкретної території; покращення умов праці працівників; вдосконалення системи трудового співробітництва і здорової конкуренції всередині інтегрованого формування; підвищення продуктивності праці за рахунок збільшення обсягів виробництва та раціоналізації розподілу робочої сили; забезпечення корпоративної культури
Екологічний	інвестування в основний засіб виробництва – землю, її родючість; окультурення земель з метою підвищення продуктивності; використання мінімізації обробітку ґрунту; багатогалузевість виробництва; довготермінове планування виробничої діяльності

Джерело: власні дослідження.

Міжгалузева інтеграція спрямована на об'єднання технологічних стадій виробництва, переробки, збуту та реалізації готової продукції, забезпечення стабільності наповнення нею ринку країни за прийнятними цінами. Синергетичний ефект від міжгалузевої інтеграції – явище досить складне й багатогранне, і повинно досліджуватися з різних сторін, вивчаючи додаткові можливості при організаційному поєднанні сільськогосподарського і технічно пов'язаного з ним промислового виробництва, з метою одержання кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній

матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання [241].

В Україні розвиток інтеграційних процесів гальмується незбалансованим й нераціональним розвитком окремих галузей і сфер, які входять до складу аграрного сектора економіки. Невідповідність інтересів промислових міністерств і відомств з інтересами сільських трудівників зумовило різке підвищення цін на промислову продукцію, продукцію будівельного комплексу, дисбаланс між планами виробництва і матеріально-технічного забезпечення тощо. Все це послабило інтеграційні процеси, а в окремих випадках призвело навіть до дезінтеграції.

Доцільність міжгалузевої інтеграції обумовлена цілим рядом чинників, серед яких: усунення розбалансованості між сільським господарством і промисловістю, що досягається завдяки поєднанню виробництва, зберігання і переробки сільгоспсировини та реалізації готової продукції; зменшення втрат продукції при її проходженні за технологічним ланцюгом, що досягається завдяки зменшенню часу перебування товару на проміжних етапах; підвищення ступеня переробки аграрної продукції та її якості; поглиблення спеціалізації господарств; зменшення ризику і невизначеності в умовах конкурентної боротьби.

Розвиток інтеграційних процесів є досить радикальним шляхом виходу агропромислового виробництва з кризового стану, формування ринкового середовища в аграрній сфері, поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників і підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини у виготовленні конкурентоспроможних продуктів харчування. Об'єднання їх зусиль в організаційно-технологічному ланцюзі забезпечить ефективніше використання сировини, значно глибшу переробку, розширення асортименту виготовлення готової до споживання продукції, поліпшення її якості.

Для повного використання синергетичного ефекту інтегрованим формуванням необхідно: а) виділити та охарактеризувати складну систему або процес, які потребують синергетичного впливу; б) дослідити стратегію й описати можливі напрями її розвитку; в) здійснити факторний аналіз рівнів її

самоорганізації; г) визначити мету або бажаний результат (у яких конкретно аспектах необхідно змінити стан даної системи); д) розробити перелік слабких впливів, що сприятимуть самоорганізації хаотичної системи, а також тактику їх застосування; е) правильно визначити критичний стан досліджуваної системи. У результаті цих дій синергетичний ефект може виявитися у трьох різних формах, що забезпечують зміцнення потенціалу підприємств аграрного сектора (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Синергетичний ефект в умовах міжгалузевої інтеграції

Джерело: власні дослідження.

Потенціал підприємства – це складна система пересічних характеристик його елементів, причому, останні можуть так чи інакше замінювати один одного, тобто є альтернативними. Його не можна сформувати на базі механічного додавання елементів, оскільки він є динамічним угрупованням. Під час формування потенціалу підприємства діє закон синергії його елементів. При цьому, усі елементи потенціалу об'єктивно пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства, тобто, з одного боку, вони підлягають фізичному та техніко-економічному старінню, а з другого – вони чутливі до досягнень науково-технічного прогресу.

Внаслідок взаємодії всіх ресурсів, котрі створюють систему, з'являються нові якості, яких не має кожний окремий вид ресурсу. Слід пам'ятати і про один з найвагоміших загальних законів організації – закон синергії, який стверджує, що для будь-якої системи (підприємства, організації, фірми) існує такий набір елементів, за якого її потенціал завжди буде або значно більшим, ніж проста сума потенціалів елементів, що до неї входять, або суттєво меншим.

Синергія може давати двояку користь: пряму та опосередковану. Пряма користь – збільшення чистих грошових потоків від якнайповнішого використання потенціалу підприємства. Це має місце за операційної, управлінської та фінансової синергії. Операційна синергія – економія на операційних витратах за рахунок взаємодії маркетингового, фінансового та логістичного потенціалів. Управлінська синергія – економія за рахунок оптимального формування потенціалу організаційної системи управління. Фінансова синергія – економія за рахунок зміни підходів до формування фінансового потенціалу підприємства. Опосередкована користь – збільшення вартості потенціалу підприємства, або зміна мультиплікатора “ціна підприємства/прибуток”.

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва у ринкових умовах господарювання вимагає принципово нових підходів до організації його ведення і впровадження нових форм та механізмів взаємодії суб'єктів господарювання у ланцюжку “виробництво–переробка–збут”. Необхідним є створення агропромислових об'єднань, в яких за рахунок раціонального поєднання виробничих підрозділів вдається

досягнути підвищення ефективності використання наявних ресурсів та забезпечення створення синергетичного ефекту. Сільськогосподарське виробництво є своєрідною системою, якому притаманні певні характеристики, що забезпечують його синергією (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Характеристики системи, що забезпечують її синергію при плануванні стратегії збалансованого розвитку аграрного підприємства

Назва характеристики	Трактування сутності характеристики	Вплив на зміст господарської діяльності
Чутливість	Здатність реагувати на зміни у зовнішньому середовищі	Потребує інвестування у створення інформаційної системи і розвиток персоналу підприємства
Когерентність	Узгодженість системи – синхронність процесів змін стану різних її елементів у короткострокових періодах	Повинна враховуватися у ході планування й оперативного управління реалізацією інвестиційних проєктів
Коеволюція	Збіг у різних елементах системи трансформаційних циклів розвитку у довгостроковому періоді	Потребує врахування під час розробки інвестиційної стратегії для підтримання досягнутого структурно-функціонального балансу
Взаємодоповнюваність	Здатність елементів системи по-різному змінювати властивості матеріальних, енергетичних та інформаційних потоків	Важливо врахувати при обґрунтуванні інноваційно-інвестиційного проєкту для того, щоб зданий об'єкт міг виконувати цільову функцію
Взаємозалежність	Такі зв'язки між елементами системи, за яких зміна стану одних елементів викликає зміни в інших	Важливо брати до уваги при структурних трансформаціях для визначення обсягу інвестиційних потреб
Взаємовигідність	Спільне функціонування елементів поліпшує їх стан більшою мірою, ніж їх окреме функціонування	Потребує інвестування у розвиток соціальної сфери для підвищення лояльності персоналу

Джерело: власні дослідження.

Одним із головних принципів ефективного розвитку

інтегрованих товаровиробників є раціональне використання ресурсів, що досягається на підприємстві за рахунок спільної дії всіх характеристик системи, а це, у свою чергу, призводить до збільшення якісних показників функціонування, без збільшення кількісних. Це пояснюється тим, що підприємство як відкрита система є одночасно матеріально-інформаційною і інформаційно-матеріальною сутністю. Отже, *синергетичним ефектом в умовах міжгалузевої інтеграції є збільшення показників ефективності діяльності підприємства у результаті об'єднання, взаємодії, злиття окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії підрозділів підприємства перевищує суму ефектів діяльності кожного окремо.*

У сучасних ринкових умовах господарювання синергія проявляється не тільки на мікрорівні, її прояви можна простежити і на макрорівні. Характерним для аграрного сектора є глобалізація, яка знаходить своє відображення у динамічному розвитку міжнаціональних виробничих комплексів – транснаціональних інтегрованих формувань. Цей процес відбувається завдяки взаємодії і взаємопереплетінню капіталів окремих великих корпорацій через створення своїх філій за кордоном на основі системи різних економічних угод між партнерами.

Транснаціональна економічна інтеграція передбачає тісну взаємодію національних економік не лише за географічною ознакою (спільність кордонів), а й на основі глибоких відтворювальних зв'язків на міжнародному рівні. Цілями та перевагами економічної інтеграції у глобальних масштабах є: використання країнами-учасницями переваг масштабності, що полягають у збільшенні розмірів ринку, скороченні витрат; формуванні сприятливого зовнішньополітичного середовища. Мета більшості інтеграційних об'єднань – зміцнення співробітництва і взаємопорозуміння між державами-учасницями у політичній, військовій, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя, широкий доступ до різного роду ресурсів: матеріальних, трудових, фінансових і новітніх технологій у масштабах усього інтеграційного об'єднання, що забезпечує значне збільшення випуску продукції, з розрахунком на місткіший ринок [254, с. 30–31].

Інтеграційна взаємодія країн у регіональних межах створює привілейовані умови для фірм і країн, що входять до даного угруповання, захищаючи їх, певною мірою, від конкуренції з боку третіх суб'єктів господарювання. Аграрний сектор у світогосподарському процесі займає особливе місце, і його роль у контексті посилення постіндустріальних тенденцій розвитку не зменшується, а навпаки – посилюється. Це пов'язано, з одного боку, з його можливостями створювати продовольчі ресурси для населення світу, яке динамічно зростає, а з іншого – розширювати сировинну базу переробних галузей [119].

В умовах міжнародної економічної інтеграції на рівні учасників зовнішньоторговельних угод враховуються такі економічні ефекти, як: відсутність необхідності утримувати торговельні представництва у кожній країні; зростання переваг вузької спеціалізації експорту за рахунок ефекту масштабу; збільшення попиту в рамках регіону; зростання ступеня цінної конкурентоспроможності за рахунок усунення тарифних і нетарифних бар'єрів; зростаючі доходи, які дозволяють успішніше освоювати ринки третіх країн.

Для стабілізації та зміцнення позицій на аграрних ринках слід докласти багато зусиль як для внутрішнього реформування галузі, так і для переведення двосторонніх відносин на новий рівень. Найважливішим завданням для забезпечення позицій на світових ринках є підвищення конкурентоспроможності національних виробників. Задля забезпечення вигідних для України умов необхідним є проведення консультацій із виробниками сільгосппродукції, профспілками та незалежними експертами. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції потребує також створення сучасної інфраструктури, впровадження новітніх технологій і залучення іноземних інвестицій, у тому числі із країн – членів ЄС. Однак, інтегруючись у світовий економічний простір, необхідно, перш за все, враховувати національні інтереси, сприяти розвитку сільських територій.

У гонитві за високими прибутками значна кількість іноземних інвестиційних компаній вкладають кошти в оренду землі на Україні для створення дешевої сировинної зони. Вирощуються високоліквідні, енергетичні культури, які користуються великим

попитом на світових ринках (соняшник, ріпак, кукурудза на зерно). При цьому, товаровиробники часто порушують структуру посівних площ, не витримують ведення сівозмін, вносять значну кількість засобів хімізації, чим погіршують екологічний природний баланс.

Ліва частина орендованих іноземними інвесторами земель припадає на галузь рослинництва, а галузь тваринництва зникає як така, що є грубим порушенням того міжгалузевого балансу, який тривалий час існував між рослинницькою та тваринницькою галузями у сільській місцевості. Внаслідок цього зруйнувалися тваринницькі ферми, знизилася родючість ґрунтів, залишилася без постійної роботи значна кількість сільського населення. На полях практично працюють сезонні механізатори, які залучені компаніями із інших місць проживання.

Занепадає також соціально-побутовий рівень життя у сільській місцевості: розбиваються дороги, руйнується інфраструктура, залишаються без роботи люди працездатного віку, а пенсіонери без належної соціальної допомоги. Крім того, жителі населених пунктів піддаються загрозі бути потерпілими від засобів хімізації, які вносяться без попередження людей. Є негативні приклади, коли при обробці посівів засобами захисту рослин за допомогою авіації наносилися значні збитки місцевому населенню (отруювалися люди, гинули тварини та бджоли, пошкоджувалися рослини на присадибних ділянках).

Такі негативні тенденції глобалізації призводять до опустошення сільських територій, деградації ґрунтів, вимирання населення. Тому, виникає нагальна необхідність створення умов для розвитку власних транснаціональних компаній, які будуть не лише експортувати всю вироблену продукцію за кордон, а і переробляти її на місцях та створювати відповідну інфраструктуру. Для прикладу, при виробництві сої та кукурудзи на зерно доцільно будувати комбікормові заводи, технологічні лінії із виготовлення якісних збалансованих кормів; при вирощуванні ріпаку – установки для виготовлення дизелю та шроту; при вирощуванні соняшнику та льону-кудряшу – олійні цехи; при вирощуванні картоплі – заводи з виготовлення чіпсів, спирту тощо. Лише за даних умов продукція вітчизняного аграрного сектора буде конкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішньому ринках.

ВИСНОВКИ

Міжгалузева інтеграція є цілеспрямованим процесом створення нового формування на основі поєднання інтересів, зміцнення виробничих зв'язків і відносин прямих та опосередкованих учасників господарського процесу. Прямими учасниками, при цьому, є юридичні та фізичні особи, що забезпечують технологічні процеси з виробництва сільськогосподарської продукції, опосередкованими – підприємства, які виконують допоміжні й обслуговуючі функції, та зовнішні інвестори. У результаті їх взаємодії утворюється додатковий синергетичний ефект господарської діяльності.

Системні зв'язки у межах міжгалузевої інтеграції формуються на основі економічних інтересів її учасників, що виникають між державою та інтегрованими формуваннями; вертикально-інтегрованою структурою й окремими підприємствами у її складі; материнською компанією чи її структурними елементами та їх трудовими колективами. Реалізація усієї сукупності інтересів суб'єктів у межах аграрно-промислової системи є основною умовою досягнення її збалансованого функціонування, що потребує оптимізації структури сільськогосподарського виробництва, відродження галузей переробної промисловості, широкому запровадженню інтеграційних процесів. За рахунок цього може буди досягнутий замкнутий цикл виробництва, переробки та реалізації готової продукції.

Збалансоване виробництво продукції рослинництва дасть можливість забезпечити продовольчу безпеку нашої держави, переробну промисловість – сировиною, а галузь тваринництва – повноцінними кормами. Це буде сприяти науково обґрунтованому веденню землеробства, раціональному використанню сівозмін, підвищенню родючості ґрунтів та збереженню навколишнього природного середовища. Такі позитивні зрушення у галузі рослинництва сприятимуть значному розширенню виробництва тваринницької продукції і не лише для власних потреб, а і на експорт. Самим ефективним напрямом виробництва є напрям, при якому продукція рослинництва, через повноцінні корми, знаходить свій кінцевий результат у реалізованій продукції тваринництва. У

свою чергу, галузь тваринництва може забезпечити рослинництво у достатній кількості органічними добривами, без яких не можливе подальше підвищення родючості ґрунтів та урожайності сільськогосподарських культур.

Дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду сільськогосподарського виробництва підтверджує висновок про високу ефективність інтегрованих формувань в аграрному секторі. Поряд із значною різноманітністю інтеграційних процесів, наразі спостерігається їх спорідненість щодо демократичних засад управління, підтримки з боку держави, ієрархічності у побудові кооперативних систем, створення умов для протидії монополістам, правової захищеності, збалансування економічного механізму взаємовідносин.

У вітчизняних умовах міжгалузева інтеграція проявляється у створенні технологічних ланцюгів від сільського господарства, через первинну обробку, до гуртової реалізації. При цьому, стратегія зростання бізнесу інтегрованих формувань передбачає поширення їхнього впливу на переробні підприємства, які розміщують у сировинних зонах. Дані тенденції сприяють розвитку сільських територій, покращенню соціально-культурних та побутових умов на селі. Виручка, отримана від реалізації готової продукції, частково використовується для будівництва та ремонту доріг, покращення роботи сільських шкіл, дитячих садочків, лікувальних закладів.

За рахунок діяльності інтегрованих формувань та перенесенню переробних потужностей у сільську місцевість вдалося оновити застарілий машино-тракторний парк, збудувати сучасні зерноелеватори, сховища та холодильні установки для плодоовочевої продукції, щоб реалізувати вирощену продукцію у вигідний для товаровиробника період року. Дані тенденції яскраво можна простежити на прикладі інтегрованих формуваннях Житомирської області. Так, у ТОВ “А.Т.К.” Чуднівського, ПП “Імпак” Андрушівського, СФГ “Аделаїда” Новоград-Волинського районів побудовано сховища для зберігання картоплі та овочевої продукції, у ПП “Світанок” Ружинського, ТОВ СП “Нібулон” – сучасні зерноелеватори, у ТОВ “А.Т.К.” Романівського, ПАФ “Єрчики” та ПСП “Україна” Попільнянського районів насінневі

заводи. Підприємствами налагоджено виробництво, часткову переробку та реалізацію вирощеної продукції.

Доведено, що ефективність розвитку інтегрованих формувань знаходиться в об'єктивній залежності від стану та кон'юнктури продовольчого ринку, співвідношенні внутрішніх і зовнішніх джерел ресурсів продуктів харчування. Їх функціонування безпосередньо впливає на кон'юнктуру ринку, посилення конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників. Враховуючи сучасні тенденції аграрного ринку, більшість інтегрованих формувань спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, налагоджуючи, при цьому, замкнутий цикл господарської діяльності.

Встановлено, що формування якісно нових інтегрованих структур має здійснюватися на інноваційній основі включати державну та приватну підсистеми, мезорівень яких представлений інноваційною діяльністю потужних виробничо-технологічних комплексів – вертикально і горизонтально інтегрованих структур, переважно інноваційних кластерів. При цьому, вибір пріоритетних напрямів інноваційної діяльності залежить, значною мірою, від галузевої структури інтегрованого формування. Дана особливість формує багатопільовий характер інноваційно-інвестиційних проектів, що дає змогу виробляти конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У результаті досліджень виділено організаційний, економічний, структурний і правовий етапи створення міжгалузевої інтеграції, побудовано загальну схему та організаційну модель агропромислового об'єднання. Проведено порівняльний аналіз інтеграції сфер господарської діяльності залежно від форм об'єднання компаній. Обґрунтовано ключові варіанти організації агропромислового ланцюга інтегрованої структури та можливість його оптимізації за рахунок об'єднання підприємств у територіально-виробничий кластер.

Доведено, що державний вплив на інтегровані формування у ринковій економіці повинен мати комплексний характер, здійснюватися на всіх етапах розвитку інтеграційних процесів, з урахуванням первинності інтересів сільських територій. Державне стратегічне планування розвитку аграрного сектора економіки

дозволить створити у перспективі оптимальні умови для розвитку інтегрованої економіки та збільшення кількості ефективних інтегрованих формувань; налагодити соціальне партнерство між населенням сільських територій, бізнесом, органами державної влади всіх рівнів; сприятиме підвищенню рівня корпоративного управління; реалізації соціальної функції бізнесу; зниженню рівня безробіття на селі, підвищенню доходів населення.

Проведені дослідження показали і деякі проблемні питання розвитку інтеграції. Становлення міжгалузевої інтеграції відбувається в досить стислі терміни, що призводить до посилення соціальної напруги у сільській місцевості. З різних причин, повністю чи частково, у перший рік не всі інтегровані структури розпочинають виробничу діяльність на орендованих землях. Технічне переоснащення виробництва супроводжується оптимізацією штатної чисельності працюючих, не завжди достатня увага приділяється соціальному фактору – адаптації працівників, які звільняються, індивідуальному підходу щодо можливого їх працевлаштування на інших посадах. Для міжгалузевої інтеграції пріоритетом є отримання економічного ефекту – прибутку, для суспільства – забезпечення моральних і матеріальних благ місцевої громади.

Виявлено, що перспективним напрямом міжгалузевої інтеграції у сучасних умовах є створення найбільш адекватних місцевим і макроекономічним умовам вертикальних об'єднань та задіяння механізмів забезпечення ефективного їх функціонування. Для цього, запропоновано застосовувати розроблену методику моделювання, організаційного проектування, створення й організації виробничо-господарської діяльності учасників інтегрованих структур. В основу створення інтегрованих формувань покладено розроблені економіко-математичні моделі збалансування галузевих пропорцій. Тип моделі для практичної реалізації обирається відповідно до цілей та зовнішніх умов і передбачає взаємовигідне узгодження інтересів сільськогосподарських і переробного підприємства у межах інтегрованого формування, а також визначення оптимальних параметрів такої взаємодії, при врахуванні економічних, екологічних, соціальних та технологічних критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.
3. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.
4. Астарта инвестирует в сельское хозяйство 11 млн. дол. / АПК и пищевая промышленность // Pressrelease: news delivery service. – Режим доступу : <http://press-release.com.ua/content/view/5016>.
5. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекцій / Атаманчук Г. В. – М. : Юридическая література, 1997. – 400 с.
6. Ахметов Р. Г. О совершенствовании экономического механизма управления интегрированными формированиями / Р. Г. Ахметов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. – № 11. – С. 46–47.
7. Бабак Ю. Н. Теоретические особенности диспаритета цен при межотраслевом обмене / Ю. Н. Бабак, О. Н. Колесова // 36. наук. пр. Луганського національного університету / за ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ : ЛНАУ, 2004. – № 38 (50). – С. 22–26.
8. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці / Бабенко С. Г. – К. : Наукова думка, 2003. – 430 с.
9. Бабич А.О. Розміщення посівів і технологія вирощування сої в Україні / А. О. Бабич // Пропозиція. – № 5. – 2000. – С. 38–40.
10. Бабич. А. Соевый пояс і розміщення виробництва сої в Україні / А. Бабич // Пропозиція. – 2010.– №4 . С.52–54.
11. Багрій Т. В. Роль інтеграції у подоланні кризової ситуації в цукробуряковому виробництві / Т. В. Багрій // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 50–52.
12. Багрій Т. В. Синергетичний ефект інтеграції в цукробуряковому виробництві / Т. В. Багрій // Економіка АПК . –2003. – № 10. – С. 48–51.

13. Базаев Ю.И. Основные принципы и направления повышения эффективности деятельности агрохолдингов / Ю. И. Базаев // Фундаментальные исследования. – 2006. – № 11 – С. 55–57.

14. Балакирев В. Оценка влияния корпоративных социальных программ в России: ситуация, постановка задачи / В. Балакирев // Организация – 2005. – № 3–4. – С. 65–77.

15. Бейкер Д. Что нужно культурам, посеянным по технологии “NO-TILL”, чтобы стать высокопродуктивными / Д. Бейкер // Самовосстанавливающееся эффективное земледелие на основе системного подхода : сборник докладов VII-й междунар. конф. по почвозащитному земледелию, 23–27 июня 2009 г. : тезисы докл. – Днепропетровск, 2009. – С. 45–48.

16. Білоусько Я. К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я. К. Білоусько // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 29–33.

17. Богиня Д.П. Основи економіки праці. / Д.П. Богиня, О.А.Грiшанова.; Навч. посiбник. К.: Знання. – Прес, 2004. – 230 с.

18. Боготов Х. Интеграция – гарант успешного функционирования хозяйств населения / Х. Боготов, А. Гяургиев // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 11. – С. 36–38.

19. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. / [гл. ред. А.М. Прохоров]. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – Т. 10. – 592 с.

20. Борисенко А. На основе межотраслевой интеграции // А. Борисенко, А. Пипко // АПК : экономика, управление. – 2001. – № 8. – С. 20–23.

21. Бородин И. А. Интенсификация отраслей сельского хозяйства / Бородин И. А. – М. : Колос, 1969. – 256 с.

22. Бородин О. Сільський розвиток в Україні / О. Бородин // Економіка АПК. – 2008. – № 9. – С. 25–29.

23. Борщ А. Г. Стан та перспективи розвитку корпоративного бізнесу в АПК / А. Г. Борщ // Економіка АПК. – 2005. – № 7. – С. 26–33.

24. Брезвін А. І. Основні методологічні положення розробки моделей інтегрованих продуктивних під комплексів / А. І. Брезвін // Економіка АПК. – 2001. – № 5. – С. 11–15.

25. Будаговська С. Мікроекономіка і макроекономіка / С. Будаговська, О. Кілієвич. – К. : Вид-во “Основи”, 1998. – 517 с.

26. Бужимська К. О. Вдосконалення методики ціноутворення в системі внутрішнього економічного механізму підприємств молочної промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 “Економіка підприємства й організація виробництва” / О. К. Бужимська. – К., 2005. – 20 с.
27. Буздалов И. И. Аграрные отношения: теория, историческая практика, перспективы развития / И. И. Буздалов, В. Р. Боев, А. Ф. Серков. – М. : Наука, 1990. – 269 с.
28. Бузмаков А. Развитие концентрации, интеграции и кооперации в сельском хозяйстве США / А. Бузмаков // АПК: экономика, управление. – 1995. – № 5. – С. 70–74.
29. Бурачек І. В. Основні напрями розвитку виробничих кооперативів у сільському господарстві / І. В. Бурачек // Економіка АПК . – 2006. – № 9. – С. 22–27.
30. Бурковська А. В. Розвиток міжгалузевої інтеграції як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції / А. В. Бурковська // Економіка АПК . – 2004. – № 12. – С. 106–109.
31. Буробкин И. Н. Экономические отношения в системе агропромышленной интеграции / И. Н. Буробкин, Е. А. Попова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2004. – № 1. – С. 21–24.
32. Бутаков А. Инновационные процессы в интегрированных структурах / А. Бутаков // Экономист. – 2005. – № 7. – С. 39–50.
33. Валентинов В. Л. Вертикальна координація як фактор розвитку міжгалузевих відносин в АПК / В. Л. Валентинов // Економіка АПК . – 2003. – № 6. – С. 26–30.
34. Валентинов В. Л. Регулювання міжгалузевих відносин як складова інституційного розвитку АПК / В. Л. Валентинов // Економіка АПК . – 2004. – № 11. – С. 48–50.
35. Васильев О. Синергетичні підходи в економічній теорії / О. Васильев // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 75–78.
36. Василькова К.І. Як заробити на врожаї// Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/>
37. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВГФ “Перун”, 2004. – 1440 с.

38. Великі, аграрні та ефективні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gfas.com.ua/ukrainian/hranenie-zerna.html>

39. Венгерук І. Ю. Удосконалення економічних відносин інтеграції у молокопродуктовому підкомплексі / І. Ю. Венгерук // Економіка АПК . – 2002. – № 6. – С. 49–52.

40. Вініченко І. І. Удосконалення інвестиційного процесу на основі кооперації та міжгалузевої інтеграції / І. І. Вініченко // Економіка та держава. – 2007. – № 2. – С. 33–36.

41. Власов В. І. Підтримка сільгоспвиробників у зарубіжних країнах / В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 22–26.

42. Галич М. А. Агроекологічні основи використання земельних ресурсів Житомирщини / М. А. Галич, В. П. Стрельченко. – Житомир: Вид-во “Волинь”, 2004. – 184 с.

43. Гальцова О. Л. Організація сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / О. Л. Гальцова // Таврійський науковий вісник : 36. наук. пр. ХДАУ. – Херсон : Айлант, 2007. – Вип. 51. – С. 165–175.

44. Ганганов В.М. Формування зернового комплексу регіону (Монографія) / В. М. Ганганов. – Одеса: ППРЕД, 2008. – 311 с.

45. Гейць В. М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: Інноваційно-технологічний розвиток економіки / В. М. Гейць, В. П. Семиноженко, Б.С. Кваснюк – К.: Фенікс, 2007, – 564 с.

46. Гелетуха Г. Г. Використання місцевих видів палива для виробництва енергії в Україні / Г. Г. Гелетуха, Т.А. Железная, Ю.Б. Матвеев // Пром. теплотехніка. – 2006. – №2. – С. 85–93.

47. Геркіял О. М. Сільськогосподарська дорадча діяльність університету / О. М. Геркіял, Ю. О. Нестерчук // Вища школа. – 2005. – № 2. – С. 70–76.

48. Гладій Н. В. Особливості поглиблення міжгалузевої інтеграції / Н. В. Гладій // Економіка АПК . – 2005. – № 12. – С. 55–57.

49. Гладій Н. В. Складові інтегрованих процесів в агропромисловому виробництві України / Н. В. Гладій // Економіка АПК . – 2005. – № 3. – С. 25–27.

50. Голомша Н.Є. Конкурентоспроможність зернових на аграрному ринку / Голомша Н.Є. // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С.83–87.

51. Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста / С. М. Гончаров, Н. Б. Кушнір / за ред. проф. С. М. Гончарова. – Рівне : НУВГП, 2008. – 264 с.

52. Горьовий В. П. Розвиток виробничо-технічного обслуговування підприємств АПК / В. П. Горьовий // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 11. – С. 59–64.

53. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / громадський проект Компанії Wizardry, 2007. – Режим доступу : <http://www.gospodar.org.ua/>.

54. Губенко Н. Ю. Деякі питання міжгалузевих зв'язків цукрової промисловості / Н. Ю. Губенко // Цукор України. – 2006. – № 1–2. – С. 13–14.

55. Гусаков В. Г. Состояние и перспективы реформирования и рыночного развития сельскохозяйственного производства Беларуси / В. Г. Гусаков // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 124–127.

56. Даниленко Л. Обоснование необходимости государственного регулирования аграрного сектора / Л. Даниленко // АПК : економіка, управління. – 2006. – № 3. – С. 43–46.

57. Данилів Б. В. Економічний механізм і міжгалузеві економічні відносини в агроформуваннях / Б. В. Данилів // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 49–56.

58. Данкевич Є. М. Вплив міжгалузевої інтеграції на зайнятість сільського населення / Є. М. Данкевич // Проблеми та шляхи удосконалення економіки України: Матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 1–2 лютого 2013 р.) – Громадська організація “Львівська економічна фундація”. – Львів: ЛЕФ, 2013. – С. 73–76.

59. Данкевич Є. М. Джерела фінансування інтегрованих формувань в сільськогосподарському виробництві / Є. М. Данкевич // Формування інформаційного потенціалу бухгалтерського обліку, контроль, аналіз та аудит в умовах глобальних економічних змін: Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. 18–19 квітня 2013 р., ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський. – Тернопіль: Крок, 2013. – С. 254–257.

60. Данкевич Є. М. Кормовиобництво як важлива складова міжгалузевої інтеграції в сільському господарстві / Є. М. Данкевич // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку: Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 жовтня 2012 р.):

Громадська організація “Львівська економічна фундація”. – Львів: ЛЄФ, 2012. – С. 6–8.

61. Данкевич Є. М. Міжгалузева інтеграція як передумова залучення інвестицій в АПК / Є. М. Данкевич // Наукові праці Полтавської аграрної академії. – Вип. 1 (6). – Т. 1. – Полтава: ПДАА. 2013. – С. 94–98.

62. Данкевич Є. М. Наслідки галузевих перетворень у сільському господарстві / Є. М. Данкевич // Модернізація та суспільний розвиток економіки країни: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Сімферополь, 25–26 січня 2013 року). – Наукове об’єднання “Economics”. – Сімферополь: НО “Economics”, 2013. – С. 37–39.

63. Данкевич Є. М. Особливості агропромислової інтеграції в умовах ринкової економіки / Є. М. Данкевич // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Випуск 30: у 3 частинах / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2012. – ч 2. – С. 98–102.

64. Данкевич Є. М. Перспективи розвитку інтеграційних процесів в харчовій та переробній промисловості / Є. М. Данкевич // Проблеми ринку та розвитку регіонів країн СНД: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 7–8 червня 2013 р.). – Дніпропетровськ: НО “Перспектива”, 2013. – С. 106–108.

65. Данкевич Є. М. Розвиток бюджетування в умовах міжгалузевої інтеграції / Є. М. Данкевич // Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, аудит та оподаткування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції молодих учених, викладачів та студентів 18–19 жовтня 2012 р. – Херсон: Грінв Д.С., 2012. – С. 22–26.

66. Данкевич Є. М. Розвиток зайнятості в умовах міжгалузевої інтеграції у сільському господарстві / Є. М. Данкевич // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 198–202.

67. Данкевич Є. М. Розвиток міжгалузевої інтеграції у сільському господарстві Житомирської області / Є. М. Данкевич // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / за ред. М.В. Кропивка. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія “Люкс”, 2013. – № 2 (22), том 5 – С. 100–108.

68. Данкевич Є. М. Синергетичний ефект агропромислової інтеграції / Є. М. Данкевич // Інноваційна економіка. – 2012. – № 7. – С. 190–193.

69. Данкевич Є. М. Складові синергетичного ефекту діяльності інтегрованої структури в аграрному секторі економіки / Є. М. Данкевич // Прикладна наука та інноваційний шлях розвитку національного виробництва: матеріали міжнар. науково-практичної Інтернет-конференції 4–5 жовтня. 2012 р. – Тернопіль: Крок, 2012. – С. 170–173.

70. Данкевич Є. М. Сучасні технології виробництва продукції скотарства / Є. М. Данкевич // Науковий вісник “Асканія-Нова”: – Херсон: “ПІЕЛ”, 2012. – № 5. – ч 2. – С. 61–67.

71. Данкевич Є. М. Формування “кукурудзяно-соевого” пояса в контексті міжгалузевої інтеграції / Є. М. Данкевич // Реформування економіки України: стан та перспективи: зб. матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції; 29–30 листопада. 2012 р. –К.: МІБО КНЕУ, 2012. – С. 42–45.

72. Данкевич Є. М. Функціонування соєвого господарства в контексті міжгалузевої інтеграції / Є. М. Данкевич // Збірник наукових праць за ред. д. с.-г. н, проф. академіка АН ВО України, заслуженого діяча науки і техніки України, ректора Подільського державного агротехнічного університету М. І. Бамата. – Кам’янець-Подільський: ТОВ “Друк-Сервіс”, 2012. – С. 116–119.

73. Данкевич Є. М. Придатність Поліських земель для запровадження органічного виробництва / Є. М. Данкевич, В. Є. Данкевич // Органічне виробництво і продовольча безпека . – Житомир: Полісся, 2013. – С. 252–256.

74. Данкевич Є. М. Будівництво елеваторів в контексті розвитку агропромислової інтеграції/ Є. М. Данкевич // Сталий розвиток економіки. – 2012. – № 4. – С. 290–294.

75. Данкевич Є. М. Експортні поставки зерна інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами / Є. М. Данкевич // Інноваційний розвиток економіки України: Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. – Наукова організація “Перспектива”. – Херсон: Видавничий дім “Тельверетика”, 2012. – С. 71–75.

76. Данкевич Є. М. Інноваційні технології зберігання зернових культур в контексті агропромислової інтеграції / Є. М. Данкевич // Розвиток аграрного підприємництва: тенденції та перспективи:

матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (у заочній формі) / редкол.: Ю.О. Лупенко та ін. – К. : ННЦ, 2012. – С. 56–60.

77. Данкевич Є. М. Найбільші інтегровані формування аграрного сектора / Є. М. Данкевич // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8–9 лютого 2013 р.) -- ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”. – О.: ЦЕДР, 2013. – С. 68–70.

78. Данкевич Є. М. Ретроспектива розвитку інтеграції в аграрному секторі економіки / Є. М. Данкевич // Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2012. – С. 105–105.

79. Данкевич Є. М. Розвиток агропромислової інтеграції у сучасних умовах / Є. М. Данкевич // Підприємницька діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання: зб. матеріалів VI науково-практичної конференції. 31 травня–1 червня 2012 р. – К.: МІБО КНЕУ, 2012. – С. 45–47.

80. Данкевич Є. М. Соціальна спрямованість діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах міжгалузевої інтеграції / Є. М. Данкевич // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. – Харків: ХНАУ, 2012. – №7.– С. 44–51.

81. Данкевич Є. М. Стан використання сільськогосподарської техніки в умовах міжгалузевої інтеграції / Є. М. Данкевич // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 231–234.

82. Данкевич Є. М. Сутність і особливості інтеграції в аграрному секторі економіки / Є. М. Данкевич // Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. – Харків: ХНАУ, 2013. – №4.– С. 70–76.

83. Дем’яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? / С. І. Дем’яненко. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2008. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://ierpc.org/ierpc/papers/agpp21_ug.pdf.

84. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?tid>

85. Джупина Ю. І. Вертикальна міжгалузева інтеграція на кооперативних засадах – доцільність і перспективи в сільському господарстві / Ю. І. Джупина // Економіка АПК . – 2004. – № 12. – С. 123–126.

86. Дзюба П. Трансфертне ціноутворення: економічний зміст і специфіка / П. Дзюба // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 14–22.

87. Димов О. М. Стан і тенденції розвитку виробництва сої в ринкових умовах / О. М. Димов // Економіка АПК.– 2009 № 1.– С.97–102.

88. Дослідження УКАБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agribusiness.kiev.ua/u>

89. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / ред. рада: Б. Д. Гаврилишин (голова ред. ради) [та ін.]. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т. 1. – 864 с.

90. Енергетична стратегія України на період до 2030 року / Міністерство палива та енергетики. – 2006. – №145

91. Ємельяненко О. В. Структурні зміни в інтегрованих аграрно-промислових формуваннях / О. В. Ємельяненко // Економіка АПК . – 2004. – № 6. – С. 45–48.

92. Єрмаков О. Ю. Методологія економічного дослідження організаційних форм виробництва / О. Ю. Єрмаков // Економіка АПК . – 2003. – № 1. – С. 31–37.

93. Єрмаков О. Ю. Розвиток регіонального ринку оренди сільськогосподарських земель / О.Ю. Єрмаков, А.В. Кравченко // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 10–14.

94. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки. (теоретико-методологічний аспект) / Єрохін С. А. – К. : „Світ знань”, 2002. – 528 с.

95. Житомирщина. Інвестиційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zt-invest.org/index.php?option=com_content

96. Закон України “Про холдингові компанії в Україні” зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 34.

97. Збарський В. К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств: монографія / В. К. Збарський, М. А. Місевич – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 310 с.

98. Зберігання зерна. Технологія зберігання зернових [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gfas.com.ua/ukrainian/hranenie-zerna.html>

99. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Логос, 2001. – 380 с.

100. Зінченко О.І. Рослинництво: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. І. Зінченко, В. Н. Салатенко, М. А. Білоножко – К.: Аграрна освіта, 2001. – 591 с.

101. Исянов Р. Рыночная трансформация аграрного сектора / Р. Исянов // АПК : экономика, управление. – 2006. – №6. – С. 12–15.

102. Іванюк В. О. Система ведення землеробства “Древлянська”. Регіональна програма відновлення родючості ґрунтів та піднесення галузі землеробства Полісся шляхом масового впровадження посівів гороху польового / В. О. Іванюк – Житомир. 2002. – 19 с.

103. Іванюта В.Ф. Методологічні підходи до оцінки та подолання бідності сільського населення / В.Ф. Іванюта // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 41–43.

104. Ільчук М. М. Тенденції розвитку тваринництва та його ефективність в Україні / М. М. Ільчук // Наук. вісн. НАУ. – 2004. – Вип. 72. – С. 300–306.

105. Інвестиційний клімат в Україні: тенденції 2011[Електронний ресурс] / Інформаційний портал про особисті інвестиціях і фінансах // Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://investfunds.ua/news/>

106. Інтегровані підприємства як явлення остаються малоизученными – ПРООН [Электронный ресурс] // Зерно Он-Лайн. – Режим доступа : <http://www.zol.ru/z-news/showlinks.php?id=39632>.

107. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил: теорія, методи, практика / С. І. Іщук. – вид. 4-е, доп. – К.: Вид-во Європ. ун-т, 2002. – 210 с.

108. Канінський П. К. Розвиток фермерства в країнах Євросоюзу, його фінансування й оподаткування [Електронний ресурс] / П.К. Канінський // Облік і фінанси АПК . – 2005. – №9–10. – Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/85/35/>.

109. Кемпбелл Э. Стратегический синергизм / Э. Кемпбелл, К. Саммерс Лаос. – [пер. с англ. А. Ковачева, А. Колос; под ред. Ю. Каптуревского]. – [2-е изд.] – СПб. : Питер, 2004. – 416 с.
110. Кириленко А. С. Агропромышленная интеграция – путь к укреплению экономики сельского хозяйства / А. С. Кириленко // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. – № 10. – С. 46–48.
111. Кисіль А. І. Організаційно-економічні положення розробки моделі створення регіонального агропромислового комбінату / А. І Кисіль // Економіка АПК . – 2002. – № 12. – С. 29–31.
112. Кісельов В.А. Підготовка керівних кадрів в АПК / В.А. Кісельов // Економіка АПК. – 2001. – № 4. – С. 39–42.
113. Кластеризація – шлях до підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів : матеріали загальноукр. конф., 23-25 травня 2006р. [Електронний ресурс] / С. Соколенко / Міжнародна Фундація сприяння ринку. – Севастополь, 2006. – С. 34. – Режим доступу : <http://www.zoda.gov.ua/source/partition/1/000000398>
114. Клепач А. О роли крупного бизнеса в современной российской экономике (комментарии к докладу Всемирного банка) / А. Клепач, А. Яковлев // Вопросы экономики. – 2004. – №8. – С. 36–45.
115. Княгинина Г. Институциональные риски в аграрном секторе / Г. Княгинина, А. Барлыбаев, Г. Якшимбетова // АПК : экономика, управление. – 2006. – № 9. – С. 17–20.
116. Кобець М.І. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М.І. Кобець // Проект “Аграрна політика для людського розвитку”. – К. – 2004. – 22 с.
117. Кобута І. Ціновий моніторинг аграрного ринку України / І. Кобута. – К. : АПЛР, 2005. – 23 с.
118. Ковальчук В. Г. Особливості внутрішньокolleктивної взаємодії у сучасних формах господарювання в АПК / Ковальчук В.Г // Економіка АПК. – 2000. – № 11. – С.87–90.
119. Коденська М. Ю. Ефективність інтегрованого виробництва в агропромислових підприємствах і агрофірмах в умовах переходу до ринку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук : спец. 08.00.05 “Економіка, планування, організація управління народним господарством і його галузями (сільське господарство)” / М. Ю. Коденська. – К., 1994. – 44 с.

120. Коденська М. Ю. Міжгалузева інтеграція як фактор активізації інвестиційної діяльності / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2006. – № 6. – С. 24–31.

121. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 рр. та на період до 2015 року / М. М. Дейсан. – Житомир: Рута, 2009. – 304 с.

122. Конгломераты [Електронний ресурс] // Глоссарий.ru - Режим доступа : http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RKutjrslwgy.

123. Кононенко М. П. Обґрунтування оптимізації нормативних витрат на виробництво сільськогосподарської продукції / М.П. Кононенко // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 32.

124. Концентрація агровиробництва – об'єктивна відповідь на виклики часу [Електронний ресурс] / Прес-служба Асоціації “Український клуб аграрного бізнесу” // Аграрний тиждень. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/novini/984-koncentracija-agrovirobnictva-obyektivna-vidpo-vid.html>.

125. Корнева Н. О. Основні шляхи збільшення виробництва продукції м'ясопродуктового підкомплексу / Н. О. Корнева // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2007. – № 1. – С. 71–76.

126. Костюченко В. Метод економічної доданої вартості як інструмент оцінки та аналізу діяльності холдингу / В. Костюченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 4. – С. 19–23.

127. Котвицька О. В. Дорадчі служби як необхідний елемент інфраструктури ринку [Електронний ресурс] / О. В. Котвицька // Бар'єри та можливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні : матеріали I всеукр. міждисциплінарної конф., 14-15 лют. 2005 р. – К., 2005. – С. 1–3. – Режим доступу: http://management.org.ua/conference/docs/1108382107_SME-04-30.doc.

128. Кравчук К. Неподнятая целина / К. Кравчук, А. Турпак // “Контракты”. – № 38. – 2008. – С 25–29.

129. Крамон-Таубадель Ш. Реформа спільної аграрної політики ЄС та стратегія аграрної політики для України / Штефан фон Крамон-Таубадель, Людвіг Шпріве // Україна на шляху до Європи / [за ред. Лупца Хоффмана, Феліцитас Мьоллера]. – К. : Вид-во Фенікс, 2001. – С. 193–204.

130. Кривокора Ю. Н. Интеграция промышленных производств и сельскохозяйственных организаций: методология и практика /

Ю. Н. Кривоко́ра // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2008. – № 8. – С. 49–52.

131. Кривоко́ра Ю. Н. Эффективность промышленного труда при диверсификации и интеграции сельскохозяйственного производства / Ю. Н. Кривоко́ра // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2007. – № 7. – С. 53–55.

132. Крисанов Д. Ф. Пріоритети інноваційного розвитку переробної сфери АПК України / Д. Ф. Крисанов // Економіка АПК . – 2005. – № 7. – С. 18–26.

133. Кропивко М. Ф. Стратегічні напрями реформування управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [за ред. М. Ф. Кропивка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 82 с.

134. Крупнейшие холдинги в растениеводстве Украины 2012 Дослідження УКАБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agribusiness.kiev>

135. Кудрявцев А. Хлебопродуктовые холдинги необходимы / А. Кудрявцев, В. Солопов, С. Жидков // АПК : экономика, управление. – 2002. – № 9. – С. 29–32.

136. Кузнецов П. Неплатежи и бартер как отражение новой формы организации промышленности в России / П. Кузнецов, Г. Горобец, А. Фоминых // Российские предприятия: корпоративное управление и рыночные сделки. – М. : ГУ-ВШЭ, 2002. – С. 28–78.

137. Кузнецова І. Яка ж роль відведена Україні в світовому виробництві та експорті пшениці ?/ І. Кузнецова // Зерно і хліб. – 2008. – № 2. – С. 3–6.

138. Кузнецова А. Я. Інвестиційно-інноваційна діяльність та система її фінансового забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01. “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / А. Я. Кузнецова. – К., 2005. – 36 с.

139. Кузьмін О. Економічні проблеми злиття підприємств / О. Кузьмін // Економіка України. –2003. – № 12. – С. 26–33.

140. Кулага И. В. Формирование интеграционных структур в картофелепродуктовом подкомплексе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://beta1.minsk.by/vesti/2_4/2_4_1/pdf/53-58.pdf.

141. Кулик А. А. Розвиток інтеграції в м'ясопродуктовому підкомплексі / А. А. Кулик // Економіка АПК . – 2005. – № 7. – С. 51–55.

142. Кулик С. Проблеми тваринницької галузі і шляхи їх вирішення / С. Кулик // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК України: матеріали Всеукр. наук.–практ. конф., 18–20 трав. 2011 р. – Тернопіль: Крок, 2011. – С. 110–112.

143. Куликов И. Организационно-экономический механизм устойчивого развития плодово-ягодного подкомплекса АПК / И. Куликов, В. Урусов // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 8. – С. 10–15.

144. Кундиус В. А. Экономика агропромышленного комплекса: учеб. пособие / В. А. Кундиус. – М.: КНОРУС, 2010. – 544 с.

145. Кундиус В. Определение инвестиционно эффективных видов деятельности кластеров АПК / В. Кундиус // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 7. – С. 28–35.

146. Курцев И. Интеграционные процессы в Сибири / И. Курцев // Экономист. — 1999. – № 3. – С. 88–91.

147. Кушнір І. В. Проблеми і перспективи виробництва молока в Україні / І. В. Кушнір // Вісник аграрної науки Причорномор'я / МДАУ. – Миколаїв, 2007. – С. 29–32.

148. Кушхов Г. Закономерности развития интеграционных процессов в АПК региона / Г. Кушхов // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2006. – № 1. – С. 9–11.

149. Лещенко А.К. Культура сої на Україні / А.К. Лещенко. – К.: Вид.-во Укр. академ. с.-г. наук, 1962. – 325 с.

150. Ліга: Закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua/>

151. Лузан Ю. Я. Збалансованість попиту та пропозицій на продовольчому ринку України / Лузан Ю. Я. // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С.27–36.

152. Лукінов І. І. Вибрані праці: у 2-х кн. / І. І. Лукінов. – Кн.1. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 816с.

153. Люльченко М. Напрями прискороного розвитку м'ясного скотарства на Житомирщині / М. Люльченко, С. Спека, М. Дородько // Тваринництво України. – 2004. – № 12. – С.16–18.

154. Мазлоев В. З. Регулирование межхозяйственных отношений в агропромышленных объединениях / В. З. Мазлоев, В. Х. Секреков // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2005. – № 12. – С. 32–35.

155. Мазнев Г.Є. Методичний підхід щодо обґрунтування територіального розміщення ремонтно-обслуговуючих підприємств / Г. Є. Мазнев // Економіка АПК. – 2019. – №11. – С.102–108.
156. Мазур А. Г. Регулювання розвитку аграрного виробництва в регіоні / А. Г. Мазур, О. Г. Підвальна, В. М. Бондаренко, О. Г. Заболотний. – Вінниця. : Вид-во “Вінницька газета”, 2009. – 188 с.
157. Мазуренко О. В. Розвиток інтегрованих формувань в АПК / О. В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 89–93.
158. Мазурик С. М. Розвиток корпоративного сектору аграрних підприємств / С. М. Мазурик // Корпоративне управління в Україні: менеджмент, фінанси, аудит. – Рівне : НУВГП, 2006. – С. 265–268.
159. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко – К.: ННЦ ІАЕ УААН, 2005. – 680.
160. Малік М. Й. Міжгалузєва інтеграція – як фактор підвищення ефективності реформованих сільськогосподарських підприємств / М. Й. Малік, М. К. Орлатий, П. М. Федієнко. – К. : ІАЕ УААН, 2000. – 40 с.
161. Малік М. Й. Реформування власності і реструктуризація підприємств АПК / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 1998. – № 11.
162. Мамчур В.А. Інституції державного регулювання ринку зерна в Україні // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С.55–60.
163. Марчук Л.П. Формування інноваційних можливостей аграрного виробництва / Л. П. Марчук // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 58–63
164. Матвиєнко В. Я. Прогностика / Матвиєнко В. Я. – К. : Українські пропілеї, 2000. – 520 с.
165. Матеріали Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/>
166. Межов И. С. Моделирование механизма равновесных трансфертных цен в системе вертикального взаимодействия поставщика и потребителя в условиях дебиторской задолженности / И. С. Межов, И. С. Плещинский // Ползуновский вестник. – 2005. – № 2. – С. 48–53.
167. Мельник С. І. Тенденція ефективності ресурсовикористання в агропромисловому комплексі / С. І. Мельник // Економіка АПК. – 2003. – № 10. – С. 3–11.
168. Месель-Василяк В. Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському

господарстві України / В. Я. Месель-Василяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18–24.

169. Месель-Весесяк В. Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка / В. Я. Месель-Весесяк // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 3–8.

170. Месель-Весесяк В. Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) / В. Я. Месель-Весесяк // Економіка АПК. – 2006. – № 12. – С. 34–41.

171. Месель-Весесяк В. Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В. Я. Месель-Весесяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 13.

172. Методичні рекомендації по складанню бізнес-плану розвитку сільськогосподарського підприємства / Державна стратегія розвитку аграрної економіки. В.І. Дробот, Мартьянов В.П. та ін. . – К.: Мін. АПК, 2002. – 259 с.

173. Минаева Е. В. Организационно-экономический механизм функционирования холдингов / Е. В. Минаева, А. А. Согомоян // Пищевая промышленность. – 2002. – № 4. – С. 4–6.

174. Миронова З. Производственные типы сельхозорганизаций и их кооперация / З. Миронова // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 1. – С. 45–47.

175. Михасюк І. Регулювання земельних відносин: монографія / І. Михасюк, Б. Косович. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 264 с.

176. Міжнародна економічна міжгалузева інтеграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bookz.com.ua/3/10.htm>.

177. МінАП розподілило квоту на виробництво цукру в 2009/2010 МР між 70 цукрозаводами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sugarua.com/ua/sugarnews_ukr/lists/261.

178. Мішки замість елеватора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.agrosector.com.ua/archive/31/477>

179. Можливості консолідації земель в Україні: земельний (іпотечний) банк та ринок земель. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dorada/org.ua/ne>

180. Молдаван Л. В. Форми господарювання в аграрному секторі країни в умовах глобалізації / Л. В. Молдаван // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 13–17.

181. Моренова Н. Ю. Міжнародний кооперативний рух у глобалізованій економіці / Н. Ю. Моренова. – Режим доступу: <http://mev.lac.lviv.ua/downloads/vyklad/fedor/stat>
182. Мороз О. О. Інституційна сутність вітчизняних аграрних реформ / О. О. Мороз // Економіка АПК. – 2004 – №5. – С. 17–21.
183. Мурая Л. Организационно-экономические отношения в инновационной сфере АПК / Л. Мурая // АПК : экономика, управление. – 2006. – № 4. – С. 18–20.
184. МХП продовжує співпрацю з аграрними вузами України [Електронний ресурс] / Новини компанії // ВАТ “Миронівський хлібопродукт”. – Режим доступу: <http://www.mirohleb.com.ua/press/news/2007/51/>.
185. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
186. Нестерчук Ю. А. Инновационное развитие агропромышленного производства в интегрированных формированиях / Ю. А. Нестерчук // Стабилизация экономического развития Российской Федерации : сб. статей VII Междунар. науч.-практ. конф., 10 окт. 2008 г. – Пенза : РИО ПГСХА, 2008. – С. 60–63.
187. Нестерчук Ю. О. Деякі особливості аграрно-промислової інтеграції // Вісник ХНАУ. – Харків : ХНАУ. – 2006. – №9. – С.173–176.
188. Нестерчук Ю. О. Економіко-математичне моделювання міжгалузевої інтеграції в АПК // Зб. наук. пр. / [за ред. М. І. Бахмата]. – Кам’янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2008. – С. 30–31.
189. Нестерчук Ю. О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. – Умань : Видавець “Сочінський”, 2009. – 372 с.
190. Нестерчук Ю. О. Історичні аспекти розвитку аграрно-промислової інтеграції // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції „Науковий потенціал світу – 2006”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – Том 6 : Економічні науки. – С. 38–41.
191. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю. О. Нестерчук. – Умань: видавець “Сочінський”, 2009. – 372 с.

192. Новицький В. Інституціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку / В. Новицький // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 49–58.
193. Норт Д. Інституції, інституційна зміна і функціонування економіки / Норт Д. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
194. Носенко В.А. Сучасний стан виробництва зерна та розвиток інфраструктури регіонального ринку / В.А. Носенко // Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2004. – № 4 (114). – С. 125–129.
195. Оксанич Н. Эффективность интегрированных структур в производстве зерна / Н. Оксанич // Экономист. – 2007. – № 4. – С. 79–88.
196. Олянич В. А. Влияние концентрации на повышение темпов и эффективности расширенного воспроизводства / В. А. Олянич, А. В. Непран // Вісник ХНАУ. – Х. : ХНАУ, 2006. – № 9. – С. 183–187.
197. Онегіна В. Зміна аграрної парадигми та державна аграрна політика у розвинутих країнах / В.Онегіна // Економіка України – №11. – 2010 р. – С. 62–72.
198. Онищенко А. М. Сравнительная оценка продуктивности хозяйств населения / А. М. Онищенко // Економіка України. — 2002. – № 2. – С. 25–44.
199. Осипенко М. “Нібулон”: надійний виробник, зернотрейдер, інвестор [Електронний ресурс] / М. Осипенко // Європацентр. – 2007. – № 4(15). – Режим доступу : [http://www.eurocentre.com.ua/publics/2007\(15\)/verstka/03_Nibulon.html](http://www.eurocentre.com.ua/publics/2007(15)/verstka/03_Nibulon.html).
200. Основи аграрного підприємництва /за ред. М.Й. Маліка. – К.: Інститут аграрної економіки, 2000. – 582 с.
201. Остапова Л. М. Механизм взаимодействия государства с предпринимательскими структурами в процессе агропромышленной интеграции / Л. М. Остапова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2008. – № 8. – С. 56–58.
202. Павельциг Г. Интеграция – дифференциация – прогресс / Г. Павельциг // Интегративные тенденции в современном мире и социальный прогресс / под ред. М. А. Розанова. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – С. 28–33.

203. Панасюк Б.Я. Обґрунтування напрямів розвитку агропромислового комплексу / Б.Я. Панасюк // Вісн. аграр. науки. – 2005. – № 7. – С. 61–65.
204. Панасюк Б.Я. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового комплексу/ Б.Я. Панасюк , Ф.О. Ярошенко // Стратегія економічного розвитку України: Науковий збірник. – 2003. – Вип. 14. – С. 71–79.
205. Паникарова С. Реализация экономических интересов участников вертикального кооператива / С. Паникарова // АПК : экономика, управление. – 2004. – № 12. – С. 78–82.
206. Папцов А. Контрактация и сбытовая кооперация в системе интеграционных отношений в аграрном секторе стран Европейского Союза / А. Папцов // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 9. – С. 63–67.
207. Петриков А. Тенденции развития интегрированных агропромышленных предприятий / А. Петриков // АПК : экономика, управление. – 2005. – № 1. – С. 26–32.
208. Петров В. М. Інноваційні пріоритети технічної політики в АПК / В. М. Петров // Економіка АПК . – 2005. – № 7. – С. 11–17.
209. Підлісецький Г. М. Економічні проблеми технічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підлісецький // Економіка України. – 2008.– №11.– С.81–87.
210. Підлужна Н. Роль міжгалузевої інтеграції у підвищенні ефективності молокопродуктового під комплексу / Н. Підлужна // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 60–68.
211. Підприємництво в аграрній сфері економіки / [М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, Л. В. Романова та ін.; за ред. П. Т. Саблука, М. Й. Маліка]. – К. : ІАЕ, 1998. – 514 с.
212. Плотнікова М.Ф. Розвиток підприємств зернопродуктового комплексу в сучасних умовах // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 35–41.
213. Поляруш М. О. Міжгалузева інтеграція – один із факторів системного розвитку АПК Регіону / М. О. Поляруш, І. М. Поляруш, Н. А. Славіна // Зб. наук. пр. / Подільський державний аграрно-технічний університет / за ред. М. І. Бахмата. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2007. – С. 187–189.
214. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. / М. Портер. – М. : Изд. дом “Вильямс”, 2003. – 496 с.

215. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: закон України від 18.10.2005 // Збірник поточного законодавства. – 2005. – № 46. – С. 2–5.

216. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : закон України від 17.06.2004 № 1807 IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1807-15>.

217. Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні: проект розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=121164.

218. Про холдинг [Електронний ресурс] / ТОВ фірма “Астарт-Київ”. – Режим доступу: <http://www.astartakiev.kiev.com/>.

219. Програма “Зерно України – 2015”. – К.: ДІА, 2011. – 48 с.

220. Програма залучення інвестицій в економіку Житомирської області на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zhitomir-region.gov.ua/article.php?cil_prog

221. Продовольчий резерв держави: яке ставлення – такі й результати [Електронний ресурс] / Прес-служба Рахункової палати // ProAPK. – Режим доступу: <http://proapk.com.ua/apk/2008/03/18/113446>

222. Проминвестбанк открыл агрохолдингу HarvEast кредитную линию на 200 млн грн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrprod.kiev>.

223. Пуцентейло П. Р. Эффективность производства в підприємницьких структурах / П. Р. Пуцентейло // Економіка АПК . – 2005. – № 6. – С. 51–57.

224. Пьянкова К. В. Оптимизационные подходы к созданию интегрированных формирований / К. В. Пьянкова, О. Н. Писарева // Достижения науки и техники АПК . – 2004. – № 1. – С. 2–3.

225. Реструктуризація та фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств: Посібник/ Програма підвищення рівня життя сільського населення в Україні. – К., 2005. – 480 с.

226. Ринок зерна і сої в Україні і Світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agriagency.com.ua/events/9579.html>

227. Ринок продовольства / [Бойко І. В., Коржинський М. П., Коденська М. Ю.]; за ред. Саблука П. Т., Бойка В. І. – К. : ІАЕ УААН, 1996. – 279 с.

228. Родионова О. А. Институциональные преобразования и развитие интеграционных процессов в АПК / О. А. Родионова, Е. В.

Дацкова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2005. – № 1. – С. 39–42.

229. Родионова О. А. Трансфертные цены в системе экономических отношений в интегрированных формированиях / О. А. Родионова // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. 2000 – № 11,12. – С. 46–48.

230. Родионова О. Крупный агробизнес в АПК : современные формы и эффективность / О. Родионова, Н. Борхунов // АПК : экономика, управление. – 2006. – № 4. – С. 28–30.

231. Розміщення продуктивних сил України: підручник / Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрика; за ред. Є. П. Качана. — К.: Вища шк., 1997. – 375 с.

232. Роль соціального капіталу та локальних ініціатив у забезпеченні сільського розвитку. Доповіді Міжнародного симпозіуму (16–18 травня 2007 р., м. Житомир.) – 2007. – 354 с.

233. Романенко О. Проблеми організації внутрішнього аудиту фінансових ресурсів у холдинговій компанії / О. Романенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 8. – С. 61–64.

234. Романов А. Формирование агропромышленных кластеров в России / А. Романов, В. Арашуков // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 3. – С. 41–45.

235. Рулинская А. Оценка интеграционных процессов в АПК // АПК : экономика, управление. – 2003. – № 9. – С. 56–60.

236. Рылько Д. Новые игроки в сельском хозяйстве России / Д. Рылько, Р. Джолли // Економіка АПК . – 2006. – № 1. – С. 30–35.

237. Рысьмятов А. Оценка капитализации предприятия / А. Рысьмятов, А. Набока, В. Моисеев // АПК : экономика, управление. – 2006. – № 4. – С. 25–27.

238. Рябоконт В.П. Основні напрями соціально – економічної перебудови та розвитку українського села / В.П. Рябоконт // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 86–89.

239. Саблук П. Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 3 – 6.

240. Саблук П. Т. Світові проблеми забезпечення людства продовольством та місце України у їх вирішенні / П. Т. Саблук // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 3. – С. 9–19.

241. Саблук П. Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / Саблук П. Т., Малік М. Й., Валентинов В. Л. – К. : ІАЕ, 2002. — 294 с.
242. Саблук П.Т. Агропромисловий комплекс в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов та ін. // – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 242 с.
243. Савенко В. Освоение инноваций в ведущих странах мира и возможности использования их опыта в России / В. Савенко // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2007. – № 3. – С. 11–13.
244. Савков А. П. Механізми реформування районного АПК в умовах перехідної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / А. П. Савков. – К., 2003. – 19 с.
245. Сагдиев М. Корпоративный менеджмент / М. Сагдиев // АПК : экономика, управление. – 2004. – № 12. – С. 20–27.
246. Самородский В. Управление инновационным развитием агропромышленных предприятий / В. Самородский, А. Чернов // АПК : экономика, управление. – 2007. – № 1. – С. 23-25.
247. Самуельсон П. Економіка / П. Самуельсон. – М. : АЛГОН, 1992. – Т. II. – 416 с.
248. Сахно Л. А. Удосконалення економічних відносин в інтегрованих агропромислових підприємствах / Л. А. Сахно // Економіка АПК . – 2004. – № 8. – С. 142–146.
249. Світове і регіональне виробництво аграрної продукції: монографія / П. Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 210 с.
250. Семин А. Н. Варианты агропромышленной интеграции на Среднем Урале / А. Н. Семин, Н. А. Семина // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2003. – № 2. – С. 12–15.
251. Семяновский А. А. Трансфертное ценообразование как область деятельности бухгалтерии / А. А. Семяновский // Бухгалтерський учет. – 1992. – № 2. – С. 29–34.
252. Серков А. Философские аспекты социально-экономических преобразований в сельском хозяйстве России / А. Серков // АПК : экономика, управление. – 2005. – №11. – С. 21–27.

253. Силаев Д. В. Интеграционные процессы на российском хлебном рынке / Д.В. Силаев // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2007. – № 5. – С. 66–68.

254. Силаева Л. Развитие сельскохозяйственной кооперации в Российской Федерации и за рубежом / Л. Силаева, Р. Шихсаидов // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2008. – № 1. – С. 30–31.

255. Сирцева С. В. Інноваційний потенціал як складова економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства / С. В. Сирцева // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – № 4 (47). – С. 115 – 121.

256. Скорик М. Украинские латифундисты / М. Скорик // “Профиль”. – № 4 (23). – 2008. – С. 15–19.

257. Смоляр В. Адаптація корів за різних технологічних варіантів утримання та доїння / В. Смоляр // Тваринництво України. – 2001. – № 1. – С. 9–10.

258. Статистична інформація. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.propozitsiya.com>.

259. Степанова О. Информационно-консультационная служба как инструмент активизации инновационно-инвестиционной деятельности / О. Степанова // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2007. – № 3. – С. 13–14.

260. Тимошенко М. М. Оцінка ефективності діяльності працівників апарату управління в організаціях / М. М. Тимошенко // Агросвіт. – 2009. – № 10. – С. 41–44.

261. Тимченко В. Н. Соя – культура ХХІ століття / В. Н. Тимченко, А. В. Пилипченко, В. А. Сонець // Агроперспектива. – 2006 – № 10 С.22–24.

262. Тимчук Т. Счетная палата: продовольственная безопасность государства под угрозой [Электронный ресурс] / Т. Тимчук // ПроАРК. – Режим доступа: <http://proark.com.ua/ark/2008/03>

263. Титов В. В. Моделирование финансово-экономической деятельности и развития корпорации : учеб.-метод. пособие / В. В. Титов – Новосибирск : Изд-во НГУ, 2002. – 72 с.

264. Ткачук Л. В. Консолідація земель: ефективно використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин :

монографія / Л. В. Ткачук. – Львів : Вид-во Львівського НАУ, 2009. – 249 с.

265. Тлатова Л. Интеграционные процессы в кукурузопродуктовом подкомплексе АПК / Л. Тлатова, Р. Хугаева // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 12. – С. 42–43.

266. Точность – 2 сантиметра на поле в 100 га [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zerno-ua.com/?p=5042>

267. Трегобчук В. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК : проблеми, напрями і механізми / В. Трегобчук // Економіка України. – 2006. – № 2. – С. 4–12.

268. Трейси М. Сельское хозяйство и продовольствие в экономике развитых стран: введение в теорию, практику и политику / М. Трейси ; пер. с англ. — СПб.: Экон. шк., 1995. – 431 с.

269. Третьяк А. М. Економіка землекористування та землепорядкування : навч. посібн. / А. М. Третьяк. – К. : ТОВ ЦЗРУ, 2004. – 524 с.

270. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / Туган-Барановский М. И. – М. : Экономика, 1989. – 333 с.

271. Турьянский А. В. Методика оценки эффективности вхождения сельскохозяйственных организаций в состав агрохолдинга / А. В. Турьянский, В. Л. Аничин // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2004. – № 8. – С. 31–34.

272. Турьянский А. В. Приоритетные направления развития интеграционных отношений в АПК (на примере Белгородской области) / А. В. Турьянский // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2003. – № 12. – С. 15–19.

273. Уваров М. Аспекты регулирования интеграционных процессов / М. Уваров // Экономист. – 2007. – № 2. – С. 82–86.

274. Узун В. Я. Крупный и малый бизнес в сельском хозяйстве России: адаптация к рынку и эффективность / В. Я. Узун. – М.: ФГНУ “Росинформагротех”, 2005. – 184 с.

275. Украина: Агрохолдинги и перспективы рынка земли / [В.Лапа, А.Лисситса, А.Поливодский, М.Федорченко и др.]; Украинская аграрная конфедерация, Укراгроконсалт. – 2007. – 55 с.

276. Україна збільшила експорт зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/09/3/333653/>

277. Ушачев И. Г. Развитие интеграционных процессов в АПК Белгородской области / И. Г. Ушачев // Экономика

сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2002. – № 2. – С. 6–10.

278. Ушачев И. Организационно-экономический механизм развития агрохолдингов / И. Ушачев, В. Арашуков // АПК : экономика, управление. — 2007. - № 5. – С. 9–14.

279. Фактор Г. Л. Технический переворот и структурные сдвиги в сельском хозяйстве Западной Европы / Фактор Г. Л. – М., 1971. – 92 с.

280. Федоренко В. Г. Кластеры – системный інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло // Економіка та держава. — 2007. – № 9. – С. 6–9.

281. Федорова Н. Внешние условия и внутренние факторы повышения эффективности земледелия / Н. Федорова // АПК : экономика, управление. – 2005. – № 4. – С. 51–59.

282. Федулова Л. І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки України / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 9–31.

283. Федулова Л. І. Корпоративні структури в інноваційній діяльності: світовий досвід і можливості для України / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 9–27.

284. Філаткін С. М. Правове регулювання та сучасний стан розвитку орендних земельних відносин в Україні / С. М. Філаткін // Агроінком. – 2011. – № 4 – 6. – С. 45–47.

285. Фомин Д. А. Экономические основы развития агропромышленной интеграции: монография / Д. А. Фомин, И. С. Храмов. — Краснообск : Изд-во РАСХН СО ПРИШЭСХ, 2000. – 120 с.

286. Фомин Д. Формы агропромышленного взаимодействия / Д. Фомин // АПК : Экономика, управление. – 1999. – № 11. – С. 50–53.

287. Хвесик М. А. Продовольча безпека України / М.А. Хвесик, А.С. Лисецький. — К. : РВПС України НАН України, 2008. – 159 с.

288. Ходаківський Є. І. Синергетичні основи регулювання пріоритету ринку продовольства / Є. І. Ходаківський // Формування та розвиток аграрного ринку. – К.: ННЦ ІАЕ УААН, 2004. – С. 243–251.

289. Холдинг Kernel привлек синдцированный кредит на 500 млн. долларов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aaa-agro.com/news/15315>

290. Хорунжий М. Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК . – 2005. – № 10. – С. 51–57.
291. Храмова И. Г. Вертикальная интеграция в продовольственном секторе России (деятельность агрохолдингов) / И. Г. Храмова // . – Москва, 2003. – 52 с.
292. Царенко О. М. Економіка України і світу : навч. посіб. / О. М. Царенко, А. С. Захарчук. – Суми : Вид-во “Університетська книга”, 2000. – 310 с.
293. Цихан Т. В. Кластерная теория экономического развития / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 74–81.
294. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку : монографія / П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська, В. І. Власов та ін.; за ред. акад. П. Т. Саблука, проф. М. Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.
295. Чабан В. Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В. Г. Чабан // Економіка АПК . – 2006. – № 7. – С. 68–72.
296. Чеботарьев В. А. Необходимость та условия структурной трансформации АПК на инновационной основе / В. А. Чеботарьев // Економіка АПК . – 2003. – № 7. – С. 33–39.
297. Черевко Г. Теоретичні аспекти економічних взаємовідносин як основи кооперації в аграрному секторі / Г. Черевко, Ф. Горбонос // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 63–66.
298. Черняков Б. А. Американское фермерство: XXI век / Черняков Б. А. – М. : Художественная литература, 2002. – 399 с.
299. Шатохин И. В. Интеграция сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий – фактор повышения конкурентоспособности / И. В. Шатохин // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2004. – № 6. – С. 47–48.
300. Шафранська Л. Консолідація земельних ресурсів та земельні банки / Л. Шафранська // Землевпорядний вісник. – 2010. – № 11. – С. 17–19.
301. Шворак А. М. Теоретичні основи консолідації земель: зміст, мета, завдання, принципи / А. М. Шворак // Землеустрій і кадастр, 2008. – № 4. – С. 11–13.

302. Шевников Н.Я. Роль минерального и симбиотического азота в питании сои. / Н. Я. Шевников // Вісник Полтавського державного сільськогосподарського інституту. – 1998. – № 1. – С. 8–9.
303. Шеленко Д. І. Сільськогосподарські підприємства в системі аграрних відносин / Д. І. Шеленко // Економіка АПК . – 2003. – № 6. – С. 57–63.
304. Шереужев А. У. Лизинг в формировании и функционировании территориально-локализованных агропромышленных объединений корпоративного типа / А. У. Шереужев // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2007. – № 10. – С. 57–59.
305. Шмаглій О. Б. Харчова промисловість та її розвиток / О. Б. Шмаглій // Економіка АПК . – 2006. – № 8. – С. 40–47.
306. Юрчишин В. В. Розбудова системного державного управління сільським господарством / В. В. Юрчишин // Економіка АПК . – 2005. – № 6. – С. 6–17.
307. Яценко В. М. Формування і розвиток міжгалузевої інтеграції в Україні / В. М. Яценко // Економіка АПК . – 2004. – № 1. – С. 54–60.
308. Яшкова Н. Механизм распределения прибыли в молочном подкомплексе / Н. Яшкова // АПК : экономика, управление. – 2007. – № 2. – С. 37–39.
309. Яшник А. Аграрная реформа в России: прогноз возможных направлений / А. Яшник // АПК : экономика, управление. – 2008. – № 1. – С. 14-17.
310. Baker, C. J.; Saxton, K. E.; Ritchie, W. R.; Chamen, W. C. T.; Reicosky, D. C.; Ribeiro F.; Justice, S. E. and Hobbs, P.R. (2006). No-tillage Seeding in Conservation Agriculture. CABI publishers, 350 p.
311. Cony Neumann. Flastricke auf der Flur // Der Spiegel. – 2006. – № 27. – P. 28–29.
312. Dankevych Y.M. The state of innovation introduction into plant-growing by integrated structures / Y. M. Dankevych // The advanced science journal. – 2013. – № 7. – P. 37–40.
313. Dankevych Y. M. The utilization of natural resources under the conditions of intersectoral intergration / Y.M.Dankevych // The advanced science journal. – 2013. – № 8. – P. 7–11.
314. Desmond Dinan, Ever closer Union, Lynne Rienner Publishers, 1999. – P. 333–334.

315. Fuglie K., Ballenger N., Day K., Klotz C., Ollinger M., Reilly J., Vasavada U., Yee J. Agricultural Research and Development: Public and Private Investments Under Alternative Markets and Institutions. ERS AER № USDA, May. – 1996. – P. 3–9.
316. Hirshleifer J. On the Economics of Transfer Pricing. “The Journal of Business”: Vol. 29. – 1956. – № 3. – P. 172–184.
317. Horst T. The Theory of the Multinational Firm: Optimal Behaviour under Different Tariff and Taxes Rates. “The Journal of Political Economy”: Vol. 79. – 1971. – № 5. – P. 1059–1072.
318. Learning transfer in an extension setting: an example from Ukraine / W. Yamkovenko, N. Fishchuk, J. Nesterchuk, I. Lozhinska, S. Verma // Rural extension and training/education as the missing elements in rural development projects: Proceedings of the 16th European Seminar on Extension Education, Eger, Hungary, September 2-8, 2003. – Eger, 2003. – P. 69–76.
319. Madan V. Transfer Prices and the Structure of Intra-Firm Trade. “Canadian Journal of Economics”: Vol. 33. – 2000. – № 1. – P. 53–68.
320. McFetridge, D. G. The Economics of vertical integration in Agricultural Economics Department of Economics / Carleton University, Ottawa, Canada. — № 4. – 1999. – P. 525–531.
321. Science and technology center in Ukraine [Electronic resource]. – Available from: <http://www.stcu.int/>. 15:20 18.08.2011
322. Science and technology center in Ukraine [Electronic resource]. – Available from: <http://www.stcu.int/>.
323. The World of Organic Agriculture 2012 is launched [Electronic resource]. – Available from: <http://www.ifoam.org/>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	6
1.1. Теоретичні основи інтеграції галузей аграрного сектора економіки	6
1.2. Сутність та особливості міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки.....	20
1.3. Методологічні та організаційно-економічні основи розвитку міжгалузевої інтеграції.....	33
1.4. Системно-синергетичні засади поєднання галузей сільськогосподарського виробництва.....	49
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ.....	62
2.1. Сучасний стан та ефективність виробництва сільськогосподарської продукції.....	62
2.2. Інвестиції в сільське господарство у контексті міжгалузевої інтеграції.....	84
2.3. Тенденції зміни міжгалузевих співвідношень агропромислових формувань.....	104
2.4. Регіональний аспект розвитку міжгалузевої інтеграції... ..	120
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	140
3.1. Ефективність використання земельних ресурсів інтегрованими формуваннями.....	140
3.2. Розвиток зайнятості в умовах міжгалузевої інтеграції у аграрному секторі.....	160
3.3. Ефективність використання основних засобів при інтегрованому виробництві.....	175
3.4. Інноваційна складова міжгалузевої інтеграції у аграрному секторі.....	195
РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖГАЛУЗЕВИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	214

4.1. Формування організаційно-економічного механізму управління міжгалузевими взаємозв'язками.....	214
4.2. Налагодження переробки сільськогосподарської продукції у контексті міжгалузевої інтеграції.....	235
4.3. Соціальна складова міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки.....	255
4.4. Модель оптимізації складу і розмірів інтегрованих формувань.....	273
РОЗДІЛ 5 ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	295
5.1. Удосконалення державного контролінгу в аграрному секторі економіки.....	295
5.2. Інформаційно-консультативне забезпечення інтеграції виробництва.....	314
5.3. Розвиток агросервісної інфраструктури як передумова міжгалузевої інтеграції.....	332
5.4. Напрями удосконалення ринкових інститутів в умовах міжгалузевої інтеграції.....	349
ВИСНОВКИ.....	367
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	371

Наукове видання

Данкевич Євген Михайлович

**МІЖГАЛУЗЕВА ІНТЕГРАЦІЯ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

Монографія

Редактор: Л. М. Козак
Технічний редактор: Н. А. Сухова
Комп'ютерна верстка: Д. П. Гусаркін

Підп. до друку 04.11.2013. Формат 60× 84¹/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 23,36. Обл.- вид. арк. 21,14. Тираж 500 пр. Зам. 1422.

Віддруковано з готових оригінал-макетів у комунальному книжково-
газетному видавництві “Полісся”, Житомир, вул. Шевченка, 18 а.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру: серія ЖТ, №5
від 26.02.2004 р.